

Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji

Zec, Tomislav

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:251789>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**UNAPRJEĐENJE POLOŽAJA DJECE ROMA U ODGOJU I
OBRAZOVANJU U BARANJI**

Diplomski rad

Tomislav Zec

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**UNAPRJEĐENJE POLOŽAJA DJECE ROMA U ODGOJU I OBRAZOVANJU U
BARANJI**

Diplomski rad

Tomislav Zec

Mentor: dr.sc. Neven Hrvatić

Zagreb, 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. O Romima.....	3
2.1. Povijest Roma u Hrvatskoj.....	5
2.2. Romska populacija u Republici Hrvatskoj	7
2.3. Karakteristike romske populacije u Hrvatskoj.....	9
3. Obrazovanje	11
3.1. Pravo na obrazovanje.....	11
3.2. Obrazovanje nacionalnih manjina u Hrvatskoj	14
3.3. Problemi u obrazovanju Roma u Hrvatskoj.....	16
3.4. Socijalna distanca prema učenicima Romima	20
3.5. Strategija poboljšanja položaja Roma u obrazovanju na nacionalnoj razini	21
3.6. Projekt „Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji“	32
4. Istraživanje	34
4.1. Problem i cilj istraživanja.....	34
4.1.1. Problem istraživanja	34
4.1.2. Cilj istraživanja.....	34
4.1.2.1. Spoznajni cilj.....	35
4.1.2.2. Pragmatički cilj	35
4.2. Istraživačka pitanja	35
4.3. Način provođenja istraživanja	36
4.4. Uzorak	36
4.5. Postupci i instrumenti	37
4.6. Obrada podataka.....	37
4.7. Analiza rezultata.....	38
4.7.1. Postoji li razlika u viđenju uspješnosti projekata kojima je cilj poboljšanje položaja romske djece između dionika ovog procesa	38
4.7.2. Može li se projektnim pristupom ostvariti dugotrajan učinak na položaj i akademska postignuća učenika.....	38
4.7.3. Kakva je važnost uključivanja roditelja Roma i romske zajednice u projekte sa ciljem poboljšanja položaja djece Roma u obrazovanju?	39
4.7.4. Posjeduju li obrazovni djelatnici kompetencije potrebne za ostvarivanje napretka po ovome pitanju	39

4.8. Rasprava	40
5. Zaključak.....	43
6. Literatura.....	45
Prilozi.....	49
Prilog 1 – Transkript intervjuja	49

Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji

Sažetak

Pitanje odgoja i obrazovanja Roma je pitanje na koje europski obrazovni sustavi neuspješno pokušavaju dati odgovor. U tom kontekstu škole igraju najznačajniju ulogu zato što su one mjesto ne samo obrazovanja romske djece, već i ono susreta samog obrazovnog sustava i romske zajednice. Kako bi se ostvario cilj poboljšanja položaja romske djece u obrazovanju, nužno je ostvariti ne samo komunikaciju, već i partnerstvo s roditeljima te djece i samom romskom zajednicom. Dosadašnji naponi su uglavnom bili temeljeni na projektnom modelu. Ovi su projekti kratkotrajni i često između njih postoji određen vremenski razmak. Upravo je zato provedeno istraživanje s ciljem ispitivanja učinaka i održivosti takvih projekata. Istraživanje je pokazalo kako su učinci projekta usmjereni na trenutni školski uspjeh uključene djece, kao i da projektni pristup nije dovoljan za ostvarivanje značajnog napretka u ostvarivanju partnerstva s njihovim roditeljima i samom zajednicom. Kulturalne kompetencije nužne za rad s romskom djecom su prisutne kod obrazovnih djelatnika, ali se naglašava potreba nadgradnje istih na višu razinu.

Ključne riječi: Romi, obrazovanje, partnerstvo, interkulturalizam, kompetencije

The advancement of position of Roma children in education in Baranja

Abstract

The issue of upbringing and education of Roma is that to which European education systems have yet to find a solution to. Schools play a role of utmost importance in that because they are not solely the place where Roma children are educated, but also the place where the education system and Roma community meet. To meet the goal of improving the position of Roma children in education, it is of utmost importance to establish not only communication, but also a partnership with their parents and the Roma community. The efforts that have been undertaken so far have chiefly been in form of projects. These projects are short-lived and there's often a significant time interval in-between them. For that very reason a research has been undertaken into the effects and sustainability of such projects. The study showed that the effects are limited to student's academic achievement, and that the timespan of a single project isn't sufficient to achieve a breakthrough in partnership with their parents and the community. Cultural competence needed for work with Roma children are present, but the need to elevate them is emphasized.

Key words: Roma, education, partnership, interculturalism, competences

1. Uvod

Romi se, sudeći po povijesnim izvorima, na području Republike Hrvatske pojavljuju još u 14. stoljeću (Vojak, Kovačev, 2018). Dostupni statistički pokazatelji govore o porastu broja hrvatskih građana koji se izjašnjavaju kao pripadnici romske nacionalne manjine kroz posljednjih nekoliko desetljeća, iako se često ponavlja kako se dio Roma izjašnjava kao Hrvati, što se obrazlaže činjenicom da se radi o populaciji izrazito podložnoj asimilacijskim procesima društava u kojima se nalaze. Razlika između službenog broja pripadnika romske nacionalne manjine, zabilježenog popisima stanovništva (16975 na popisu stanovništva 2011. godine) i onoga dobivenog terenskim istraživanjem, čiji su nalazi objavljeni u publikaciji „Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka“, koji govore kako na području Republike Hrvatske živi 24524 pripadnika romske nacionalne manjine, govore u korist pretpostavci o podložnosti Roma snažnim asimilacijskim procesima homogenog hrvatskog društva. (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, 2018)

Obrazovna su segregacija i loš položaj romske djece u obrazovanju fenomeni prisutni u obrazovnim sustavima svih europskih zemalja sa značajnom romskom populacijom, pa tako i u onom Republike Hrvatske. Navedeno je prepoznato i predstavlja jedan od ciljeva Nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine.

U posljednjem je izvješću o radu pravobranitelja za djecu, onom za 2017. godinu, istaknuto kako su najčešće povrede prava djece pripadnika nacionalnih manjina, ona koja se odnose na povrede prava djece Roma u sustavu odgoja i obrazovanja. Segregacija Roma kao društvene skupine, siromaštvo, te neprimjereni životni uvjeti, neki su od čimbenika koji otežavaju integraciju djece Roma u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu, 2018). Uz to, za romsku se nacionalnu manjinu u Hrvatskoj ne ostvaruju specifični školski i nastavni oblici, kao što je to organizirano za djecu pripadnika drugih nacionalnih manjina (Hrvatić, 2000), pa možemo zaključiti kako sustav odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, iako pruža jednake mogućnosti za svu djecu, jednostavno nije dovoljno prilagodljiv potrebama romskih učenika (Hrvatić, 2005). Ova višestruka i

višeslojna diskriminacija predstavlja veliku prepreku ka ostvarenju prethodno navedenog prava djeteta na obrazovanje.

Negativan je učinak obrazovne segregacije romske djece vidljiv na tri razine ključne za integraciju Roma u hrvatsko društvo (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020.godine), od kojih je negativan utjecaj najočitiiji kada se promotri kvaliteta obrazovanja koja je na raspolaganju djeci pripadnicima ove nacionalne manjine. Dok pohađanje segregiranih škola obično vodi nezaposlenosti ili poslovima s niskom razinom vještina, obrazovanje djece, koja pohađaju takozvane „romske razrede“, karakterizirano je otežanim uvjetima rada, ograničenim sredstvima i nedostatnom podrškom, često potrebno romskoj djeci tijekom njihova osnovnog obrazovanja. Faktori kao što su neredovitost pohađanja nastave i nedostatak roditeljske podrške školovanju vlastite djece također utječu na neispunjavanje ciljeva i snižavanje kriterija, što rezultira određenom vrstom povratne sprege i niskom razinom obrazovanosti romske djece unutar obrazovnog sustava. Ovi, ali i drugi faktori kao odsutnost pozitivnog vršnjačkog utjecaja u segregiranim razredima, vode prijevremenom odustajanju od školovanja, što ima ozbiljne implikacije na daljnji život ove djece.

Analize pokazuju blisku povezanost obrazovnih postignuća sa socijalnim ishodima. Primjećujemo povezanost između niskih obrazovnih postignuća i života u siromaštvu, socijalne isključenosti, zaposlenosti, zdravljem, te onu s očekivanim životnim vijekom. Vjerojatnost da će osobe, koje su završile samo osnovno obrazovanje, živjeti u siromaštvu ili socijalnoj isključenosti trostruko je veća nego za one sa završenim tercijarnim obrazovanjem. Zaposlenost mladih sa završenom razinom obrazovanja nižom od sekundarne je u 2016. godini iznosila 44%, dok je i u općoj populaciji nezaposlenost onih sa završenim osnovnim obrazovanjem tri puta viša od stope nezaposlenosti osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem. Također, dosta veći broj osoba sa završenim visokim obrazovanjem smatra vlastito zdravlje „dobrim ili vrlo dobrim“, a razlika u očekivanom životnom vijeku može doseći i do 10 godina (Pregled obrazovanja i osposobljavanja za 2017. - Hrvatska, 2017)

2. O Romima

Sam naziv "Rom" znači čovjek, a izveden je iz romani chiba, plural Roma (Hrvatić, Ivančić, 2000). Iz navedenoga je moguće zaključiti kako se Romi smatraju prvenstveno pripadnicima ljudskog roda, a tek potom pripadnicima nekog romskog naroda (Dragun, 2000).

Zbog relativne skromnosti povijesnih izvora o podrijetlu, seobama i kulturi Roma, ali i njihove trajne izoliranosti i specifičnosti njihovog načina života, istraživanje se navedenoga drugo vremena temeljilo na spekulacijama i teorijama temeljenima na krajnje neznanstvenim metodama. Tako su, do 19. stoljeća kružile različite hipoteze o samom podrijetlu Roma, te razlozima zbog kojih su napustili svoju pradomovinu i raspršili se po svijetu. (Hrvatić, Ivančić, 2000)

Prema povijesnim i lingvističkim studijama slovenskog lingvиста Franca Miklošiča, autora vjerojatno najkvalitetnijeg kritičkog djela na temu problematike lociranja pradomovine romskih plemena, nastalog između 1872. i 1881., pradomovina je romskih plemena „smještena“ u krajnje sjeverozapadno područje tadašnje Indije. Riječ je o području južnog Hindukuša, koji je danas dijelom Afganistana i Pakistana. Iz tog su se područja, slobodnim riječima „romske pradomovine“, Romi se selili na zapad, preko azijskoga kontinenta u Europu, pa tako današnja kultura ovih ljudi reflektira njihov povijesni put kroz značajke koje su preuzimali od domicilnih naroda. (Đurić, 1987)

Ako izuzmemo rijetke zapise u kojima se spominje prisutnost Roma, a koji se odnose na način njihovog života, sva se istraživanja o kretanju romskih plemena temelje na analizi jezika romani chiba, te pretpostavci Martina Blocka kako je dužina boravka Roma na pojedinom području, to jest u neposrednoj blizini neke etničke skupine, kauzalno vezana s brojem stranih riječi koje su Romi preuzeli u svoj jezik. Tako su se migracije Roma, kroz stoljeća, odvijale od njihove pradomovine, preko Perzije, gdje se kod Kaspijskog jezera, razdvajaju na sjevernu skupinu plemena, koja se kreće prema području današnje Armenije i Rusije, te onu južnu, a koja se kreće uz tokove rijeka Eufrat i Tigris (Hrvatić, Ivančić, 2000)

Ne može se sa sigurnošću utvrditi kako i zašto su Romi napustili svoju pradomovinu, već se pretpostavlja kako su najezde različitih naroda, Arapa, osvajačkih horda Huna, Mongola i

Tatara, navele Rome na bijeg prema zapadu. Sudeći po povijesnim zapisima, možemo zaključiti kako su oko 1000. godine Romi bili u Perziji, gdje su se podijelili na prethodno navedene dvije skupine, od kojih je ona sjeverna krenula prema Europi. Do kraja 15. stoljeća bilježi se prisutnost Roma u svim zemljama srednje, jugoistočne i zapadne Europe, te u istočnoj Rusiji. (Đurić, 1987)

Kako bi odredili dinamiku naseljavanja romskih plemena na području Europe, koristimo dokumente u kojima su spominjani, uz napomenu kako ipak postoji vremenski odmak od trenutka dolaska Roma na neko područje do potrebe tadašnjih vlasti da ih spomenu u nekom od dokumenata. Tako su, prema povijesnim izvorima, na područje današnje Češke došli 1399., između 1407. i 1416. se pojavljuju na području današnje Njemačke, 1419. Francuske, 1422. je zabilježen njihov dolazak u Italiju, 1430. u Englesku. U Španjolskoj su spomenuti 1447., 1501. u Rusiji, 1505. u Škotskoj, a 1512. u Švedskoj. (Hrvatić, Ivančić, 2000)

Romi su se, pri dolasku u srednjovjekovnu Europu susreli s blagonaklonim domicilnim stanovništvom i vlastima koje su ih smatrale egzotičnim strancima u bijegu pred Osmanlijama ili vršiteljima pokore, hodočasnici iz Malog Egipta. Kako bi osigurali siguran pristup kroz različite zemlje tadašnje Europe, tražili su propusnice od lokalnih vladara, među kojima je važno istaknuti onu cara Sigismunda Luksemburškog, čija im je propusnica omogućila prolaz na područje današnje Njemačke, te osigurala nadalje odnos lokalnih vladara, religijskih zajednica i gradova prema njihovom prolasku ili naseljavanju (Vojak, Kovačev, 2018)

Tek kasnije možemo zamijetiti promjenu odnosa domicilnog stanovništva prema Romima, odbacivanje, krajnju marginalizaciju, progone, te druge nedaće koje su snašle pripadnike doseljeničkih romskih plemena u državama tadašnje Europe.

2.1. Povijest Roma u Hrvatskoj

Romi se u Hrvatskoj prvi puta spominju 1362. godine u Dubrovniku, a, od 1378. godine se u Zagrebu pojavljuje osobe s prezimenom ili nadimkom "Cigan", ili nekom varijacijom na navedeni, danas pejorativan naziv za osobe romske pripadnosti (Vojak, Kovačev, 2018).

Prvi su hrvatski Romi dio prethodno spomenute prvotne skupine koja se doselila na područje centralne Europe, a vjeruje se kako je jedan od razloga njihove selidbe osmanska ekspanzija, točnije osvajanje Galipolja, prvoga osmanskog uporišta u Europi, 1354. godine. Osmansko je napredovanje prema sjeveru uvjetovalo i kretanje Roma, to jest njihov bijeg na mletačke posjede i širenje po zemljama tada još neosvojene jugoistočne Europe. (Đurđević, 2009)

Dubrovački se Romi nisu razlikovali od drugih stanovnika, osim fizičkim izgledom. Nisu smatrani štetnima za okolinu, niti su smetali Dubrovčanima, već su bili dobro integrirani te su obavljali svoje obveze i dužnosti, nastojeći postati Dubrovčanima. Kao i svi ostali muškarci obavljali su propisane obveze, kao što je vojna dužnost. Dokaz tome je i pojava Roma sklonih rukovanju samostrijelom, a što znači da su obavljali vježbe strijeljanja iz samostrijela na gradskim streljštima, a što je bila obveza svih punoljetnih muškaraca dobi od 16 do 40 godina. Također su Romi radili i kao sluge u službi viših slojeva, kao svirači, trgovci, itd. (Vujić, 2010)

U Zagrebu su Romi trgovci, krojači i mesari, što ukazuje kako su bili dobro integrirani u gradsku sredinu. U srednjem je vijeku romsko stanovništvo vezano uz gradove, pripadaju nižem ili srednjem gradskom sloju, ravnopravni su s ostatkom stanovništva, a u to doba i selilačke skupine dobivaju pravo na vlastitog poglavara i rješavanje sporova unutar vlastite zajednice (Hrvatić, Ivančić, 2000)

Postoje i podaci o obiteljskom životu Roma u srednjem vijeku, a koji se ponajviše odnose na život obiteljske zajednice Roma u Dubrovniku, gdje se i spominju kao skupinska populacija. Tri su obiteljske zajednice poznate u Dubrovniku 14. i 15. stoljeća: onu Dimitra i njegovih srodnika, posebno brojnu u 15. stoljeću, onu Đurđevića, a koja se spominje do 16. stoljeća, te onu Roma Olivera. (Vujić, 2010)

Podatak je o broju i položaju Roma u Hrvatskoj 16. i 17. stoljeća malo, ali je evidentno kako se odnos domicilnog stanovništva prema njima promijenio, pa im se ograničava kretanje, a optužuje ih se i za brojne nezakonite radnje. Carica Marija Terezija 1761. i car Josip II. 1783., uredbama uređuju položaj Roma na prostoru cijele carevine Austrije. Tim se uredbama "uređuje" život Roma, pa im ona Marije Terezije određuje predavanje djece na odgoj, vojnu obvezu za Rome, te zabranu bilo kakve vrste nomadstva, dok ona cara Josipa II. određuje, uz to, i korištenje službenog jezika, imena i prezimena, te kućne brojeve u mjestima stanovanja, ali i prosjačenje, međusobne ženidbe, dok se napuštena djeca imaju zbrinjavati kao siročad. Dobivaju pravo bavljenja kovačkim zanatom te ono bavljenja glazbom. (Hrvatić, Ivančić, 2000)

Zabilježeno je i doseljavanje većih skupina Roma iz Rumunjske, nakon ukidanja ropstva Roma u tadašnjima Moldaviji i Vlaškoj, na prijelazu s 1855. na 1856., a koji su pripadali skupini Koritara, te koji, uz Kalderaše i Lovare čine jezgru romske nacionalne manjine u Hrvatskoj danas (Hrvatić, Ivančić, 2000)

Romsko stanovništvo u značajnoj mjeri naseljava područje Slavonije i Baranje u drugoj polovici 19. stoljeća, pa ovo područje postaje jednim od najgušće naseljenim Romima u Hrvatskoj. Popisi stanovništva od 1880. do 1931. pokazuju kako je većina Roma živjela van urbanih središta i bila nepismena, neuključena u tadašnji obrazovni sustav. Podložena asimilaciji, većina se Roma izjašnjavala kao dio većinske populacije i prihvatila dominantnu religiju, a dio je živio nomadskim životom i održavao svoju kulturu i običaje (Vojak, 2005)

Kao posljednji se značajniji dolasci spominju oni iz Makedonije, Kosova i Bosne i Hercegovine, kada u Hrvatsku dolaze skupine Roma Gurbeta, Arlija i Čergara, a koji su danas naseljeni primarno u gradovima (Hrvatić, 1996)

2.2. Romska populacija u Republici Hrvatskoj

Tijekom posljednjih se desetljeća bilježi porast broja hrvatskih građana koji se izjašnjavaju kao pripadnici romske nacionalne manjine, iako se često ponavlja kako se dio Roma izjašnjava kao Hrvati, što je razumno za pretpostaviti budući da je riječ o populaciji izrazito podložnoj asimilacijskim procesima.

Službeni podaci iz nekoliko posljednjih popisa stanovništva pokazuju jasan porast broja pripadnika romske nacionalne manjine na prostoru Republike Hrvatske, ali i činjenicu kako se radi o dosta malom broju stanovnika u ukupnom broju stanovništva, koji ne odskaje od broja pripadnika drugih nacionalnih manjina, ako izuzmemo onu daleko najbrojniju - srpsku.

Tablica 1 Broj Roma u Hrvatskoj prema popisima stanovništva

Godina	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Broj Roma	1257	3858	6695	9463	16975
% u ukupnom stanovništvu	0,03	0,08	0,14	0,21	0,40

Tako, prema podacima iz predistraživanja (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka), na 134 mapirana lokaliteta u 15 županija Republike Hrvatske ukupno živi 24 524 pripadnika romske nacionalne manjine, što je dosad prvi precizni pokazatelj brojnosti romske populacije u Hrvatskoj (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, 2018: 15)

Službeni podaci iz zadnja tri popisa stanovništva Republike Hrvatske govore o konstantnom porastu populacije romske nacionalne manjine.

Tablica 2 Romi po županijama na zadnja tri popisa stanovništva

Redni broj	Županija	1991.	2001.	2011.
1.	ZAGREBAČKA	128	231	258
2.	KRAPINSKO-ZAGORSKA	2	4	3
3.	SISAČKO-MOSLAVAČKA	315	708	1463
4.	KARLOVAČKA	16	7	26
5.	VARAŽDINSKA	333	448	711
6.	KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA	204	125	925
7.	BJELOVARSKO-BILOGORSKA	144	140	391
8.	PRIMORSKO-GORANSKA	504	589	1072
9.	LIČKO-SENJSKA	49	10	21
10.	VIROVITIČKO-PODRAVSKA	86	4	14
11.	POŽEŠKO-SLAVONSKA	0	7	13
12.	BRODSKO-POSAVSKA	223	586	1178
13.	ZADARSKA	7	4	12
14.	OSJEČKO-BARANJSKA	782	997	1874
15.	ŠIBENSKO-KNINSKA	42	8	22
16.	VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	265	167	253
17.	SPLITSKO-DALMATINSKA	39	11	8
18.	DUBROVAČKO-NERETVANSKA	5	4	11
19.	ISTARSKA	637	600	858
20.	MEĐIMURSKA	1.920	2.887	5107
21.	GRAD ZAGREB	994	1.946	2755
22.	UKUPNO - HRVATSKA	6695	9463	16975

2.3. Karakteristike romske populacije u Hrvatskoj

Romi su i „najmlađa“ etnička skupina u Republici Hrvatskoj, a do sada provedeni popisi stanovništva govore o izrazito ekspanzivnom tipu dobne strukture, s vrlo malim brojem onih starijih od 60 godina. Tako su, prema popisu iz 2001., 55.4% romske populacije činili oni mlađi od 19 godina, a samo 3% osoba starijih od 60 godina, u usporedbi s 23.7% mladog (0 - 19 godina) i 21.5% starog (60 i više godina) stanovništva u ukupnom broju stanovnika na državnoj razini. Kada promotrimo indeks starenja, to jest broj starijih od 60 godina koji dolazi na 100 osoba mlađih od 19 godina, a koji za opću populaciju iznosi 90.7, vidimo kako na 100 Roma u dobi od 0 do 19 godina dolazi tek 5.5 onih starijih od 60 godina, što ih ujedno čini i daleko „najmlađom“ populacijom u Republici Hrvatskoj (Pokos, 2005)

Uočljiva je razlika između romske populacije u odnosu na većinsko stanovništvo, vezana uz dinamiku stanovništva. Romsku populaciju, tradicionalno visokog prirasta, te onu većinsku država Europske unije, karakteriziraju oprečni demografski trendovi – dok navedeno većinsko stanovništvo ubrzano stari, udio se romske populacije u ukupnoj populaciji konstantno povećava, pa tako raste i broj Roma u ekonomski aktivnoj populaciji. (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Romska je obitelj, tradicionalno, vrlo brojna. Iako je o ovome često riječ i u Hrvatskoj, sve je očitiji proces nuklearizacije obitelji, to jest svođenja iste na roditelje i njihovu djecu kao članove kućanstva. Podatci o kvalitativnom sastavu romskih kućanstva pokazuju kako gotovo 53% ispitanih kućanstava upravo čine takve obitelji – roditelji s neudanom ili neoženjom djecom. Ovaj proces nuklearizacije nije, doduše, svugdje jednak. Tako je zahvatio manji broj romskih obitelji u Osječko-baranjskoj županiji, njih 37.8%, te 38.7% onih u Istarskoj županiji i 42.3% obitelji u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji. U ostalim županijama s većim brojem Roma, broj je ovakvih obitelji dosta veći – u Primorsko-goranskoj županiji ih je čak 71.2%. (Štambuk, 2005)

Razloge porasta romske populacije na prostoru Republike Hrvatske ne bi bilo valjano tražiti isključivo u stopi njihova nataliteta, koja je veća od one opće populacije, već i u migracijskim obilježjima ove populacije. Prema navedenima, tek nešto više od jedne trećine od ukupnog broja Roma od rođenja živi u istom naselju, a tu se dominantno radi o Romima iz

Međimurske županije, to jest 84.6% romskog stanovništva iste, te onima iz Varaždinske županije, za koju taj postotak iznosi 79.5%, a u kojoj se niti jedan pripadnik romske nacionalne manjine nije doselio iz inozemstva. S druge strane, u Zagrebačkoj županiji nalazimo porast broja Roma njihovim doseljavanjem iz drugih dijelova Republike Hrvatske, u Istarskoj županiji bilježimo doseljavanje Roma s Kosova, u Primorsko-goranskoj onih iz Srbije i Crne Gore, a u Gradu Zagrebu Roma s područja Bosne i Hercegovine (Pokos, 2005)

Zamjetan je i povijesni trend sve veće razlike na socioprofesionalnoj razini između većinske populacije i Roma, koji je rezultat modernizacijskih procesa u društvu, to jest industrijalizacije i sve većeg značenja obrazovanja u životu pojedinca, a kojima se romska populacija nije prilagodila uslijed slabljenja interesa za tradicionalne romske usluge i proizvode. Tako se romska populacija nalazi u poziciji sve veće društvene, kulturne i gospodarske ugroženosti, a koja je produkt kombinacije društvenih trendova i specifičnosti romskog načina života (Štambuk, 2000)

Danas rijetko susrećemo tradicionalne romske gospodarske aktivnosti, kao što su stari obrti. S obzirom na nisku razinu školske naobrazbe i nisku razinu stručnih kompetencija romskog stanovništva, nezaposlenost je u ovoj populaciji vrlo visoka, a većina se populacije bavi sporadičnim, povremenim i sezonskim aktivnostima, koje donose puno manji prihod od prosječnog na državnoj razini. Mnogi se Romi bave aktivnostima kao što su prikupljanje i prodaja sekundarnih sirovina (metal), trgovinom na sajmovima i u životnoj okolini, te prodajom suvenira u turističkim područjima Republike Hrvatske za vrijeme turističke sezone. (Štambuk, 2005)

3. Obrazovanje

3.1. Pravo na obrazovanje

Obrazovanje, kao jedno od temeljnih prava čovjeka, predmetom je niza međunarodnih i domaćih dokumenata. Republika Hrvatska, kao potpisnica ovih dokumenata, obvezuje se omogućiti svoj djeci razinu prava zajamčenu u njima.

Opća deklaracija o ljudskim pravima navodi kako svaki pojedinac „ima pravo na odgoj i obrazovanje. Odgoj i obrazovanje mora biti besplatno, barem na osnovnom i općeobrazovnom stupnju. Osnovno obrazovanje mora biti obvezno. Tehničko i strukovno obrazovanje mora biti dostupno svima; više i visoko obrazovanje mora biti dostupno svima prema sposobnostima. Odgoj i obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda.“ (Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948)

Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima ističe suglasnost članica pakta o tome da „se odgoj i obrazovanje mora usmjeriti u pravcu punog razvoja ljudske osobe i svijesti o ljudskom dostojanstvu, i da mora jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. One su također suglasne u tome da obrazovanje mora omogućiti svim ljudima djelotvorno sudjelovanje u slobodnom društvu, promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim, etničkim ili vjerskim grupama...“ (Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966)

Članak 28. Konvencije o pravima djeteta, navodi kako državne potpisnice „priznaju svakom djetetu pravo na odgoj i obrazovanje i u svrhu ostvarenja toga prava, one će postupno i na temelju jednakih mogućnosti, osobito:

- a) odrediti da je osnovno obrazovanje obvezno i besplatno za sve;
- b) poticati razvoj različitih oblika srednjeg obrazovanja, uključujući opće i strukovno obrazovanje, učiniti ih raspoloživim i dostupnim svakomu djetetu te poduzeti odgovarajuće mjere, primjerice uvesti besplatno obrazovanje i, prema potrebi, osigurati materijalnu podršku;

- c) učiniti svim dostupnim sredstvima da više i visoko obrazovanje bude dostupno svima na temelju sposobnosti;
- d) učiniti da obrazovno i profesionalno informiranje i usmjeravanje bude raspoloživo i dostupno svoj djeci;
- e) poduzeti mjere za poticanje redovitog pohađanja nastave i smanjenje stope nezavršenog školovanja. “ (Konvencija o pravima djeteta, 1989)

Kada je riječ o pravima manjina u obrazovnim sustavima pojedinih država, članak 4. Deklaracije o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama navodi kako države potpisnice „trebaju, kad je to moguće, poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobe koje pripadaju manjinama imale odgovarajuće uvjete za učenje svog materinskog jezika ili za služenje svojim jezikom u nastavi. Države trebaju, kad je to primjereno, poduzeti mjere u području odgoja i obrazovanja kako bi poticale stjecanje znanja o povijesti, tradiciji, jeziku i kulturi manjina koje žive na njihovu području. Osobe koje pripadaju manjinama trebaju imati odgovarajuće uvjete kako bi stekle znanje o društvu kao cjelini. Države trebaju razmotriti odgovarajuće mjere kako bi osobe koje pripadaju manjinama mogle u potpunosti sudjelovati u gospodarskom napretku i razvoju svoje zemlje.“ (Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, 1992)

Na tragu potpisanih međunarodnih dokumenata, Republika Hrvatska definira pravo na obrazovanje člankom 66. Ustava Republike Hrvatske, kojim se propisuje besplatno obrazovanje dostupno svakome, pod jednakim uvjetima, te u skladu s njegovim/njezinim mogućnostima (Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14).

Prava su nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje na vlastitom pismu i jeziku definirana s više zakonskih akata.

Člankom 11. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, omogućuje se obavljanje odgoja i obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, u dječjim vrtićima i školama na njihovom pismu i jeziku, te prema posebnim programima koji

sadržavaju njihovu povijest, kulturu i znanost (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11, 93/11)

Prethodno je dodatno definirano Zakonom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina. Tako se člankom 6. Zakona propisuje oblik nastavnog plana i programa odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu nacionalne manjine, a koji, uz opći dio, obvezno sadrži i dio čiji je sadržaj vezan s posebnosću nacionalne manjine, to jest materinskim jezikom iste, njezinom književnošću, povijesti, zemljopisom i kulturnim stvaralaštvom, a koji utvrđuje i donosi Ministarstvo znanosti i obrazovanja po pribavljenom mišljenju udruga određene nacionalne manjine na koju se program odnosi (Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, 2000)

Odgoj i obrazovanje djece rane i predškolske dobi definiran je Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju. Člankom 15.a Zakon tako obvezuje ustanove predškolskog odgoja i obrazovanja na ostvarivanje programa na jeziku i pismu nacionalnih manjina, ako za to postoji potreba (Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19), a sukladno sa Zakonom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina.

3.2. Obrazovanje nacionalnih manjina u Hrvatskoj

Pravo je pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina kojim se služe. Ovo se pravo ostvaruje temeljem Ustava Republike Hrvatske, temeljem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina te Zakona o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina.

Prema Zakonu o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu neke nacionalne manjine provodi se u predškolskoj ustanovi, osnovnoj i srednjoj školi, te drugoj školskoj ustanovi, to jest ustanovi s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine, kao i drugim oblicima obrazovanja, kao što su seminari, ljetne i zimske škole i slični oblici obrazovanja, pod uvjetima i na način propisan posebnim programom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina koje donosi nadležno ministarstvo. (Zakon o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina NN 51/00, 56/00)

Zakonski okvir Republike Hrvatske, to jest Zakon o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, (Zakon o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina NN 51/00, 56/00), na kojeg se u području obrazovanja manjina primarno referiramo, daje svim pripadnicima nacionalnih manjina pravo na osnivanje ustanova s nastavom na svom jeziku i pismu, kao i na upravljanje tim ustanovama u skladu sa zakonima Republike Hrvatske koji navedenu djelatnost propisuju. U slučaju da ne postoje odgovarajući uvjeti za osnivanje ovakve škole, odgoj i obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina na njihovom jeziku se obavlja u razrednom odjelu ili skupini koji se ustrojavaju u školi s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine, ili školi s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu. Ukoliko broj učenika pripadnika određene nacionalne manjine ne zadovoljava broj koji je propisan kao minimalan za osnivanje razrednog odjela ili razredne skupine s nastavom na hrvatskom jeziku i pismu, ostavljen je prostor organiziranju razrede ili obrazovne skupine i za manji broj učenika pripadnika nacionalnih manjina. Nastavni plan i program namijenjen učenicima pripadnicima nacionalnih manjina mora, uz svoj opći dio, obvezno sadržavati i dio čiji je sadržaj povezan sa specifičnostima nacionalne manjine, to jest uključivati sadržaje o materinjem jeziku nacionalne manjine, njezinoj književnosti, povijesti, zemljopisu i njezinom kulturnom stvaralaštvu. Zakonski okvir naglašava i kako svi učenici obvezno

moraju usvojiti i hrvatski jezik i latinično pismo prema utvrđenom nastavnom planu i programu. U školama koje provode nastavu na jeziku i pismu određene nacionalne manjine, odgojno-obrazovni rad obavljaju nastavnici iz reda nacionalnih manjina, koji su potpuno ovladali jezikom nacionalne manjine, ali ga, u nedostatku ovakvog kadra, mogu obavljati i oni koji ne pripadaju toj nacionalnoj manjini, pod uvjetom da u potpunosti vladaju manjinskim jezikom i pismom.

Prema Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja NN 63/2008), obrazovanje se učenika pripadnika nacionalnih manjina provodi na temelju tri modela organiziranja i provođenja nastave:

„Model A po kojemu se cjelokupna nastava izvodi na jeziku i pismu nacionalne manjine, uz obvezno učenje hrvatskog jezika u istom broju sati u kojem se uči jezik manjine. Učenici imaju pravo i obvezu učiti dodatne sadržaje važne za manjinsku zajednicu. Ovaj se model nastave provodi u posebnoj ustanovi, ali ga je moguće provoditi u ustanovama s nastavom na hrvatskome jeziku u posebnim odjelima s nastavom na jeziku i pismu manjine.

Model B po kojemu se nastava izvodi dvojezično. Prirodna se grupa predmeta uči na hrvatskome jeziku, a društvena grupa predmeta na jeziku nacionalne manjine. Nastava se provodi u ustanovi s nastavom na hrvatskome jeziku, ali u posebnim odjelima.

Model C po kojemu se nastava izvodi na hrvatskome jeziku uz dodatnih dva do pet školskih sati namijenjenih njegovanju jezika i kulture nacionalne manjine. Dodatna satnica u trajanju od pet školskih sati tjedno obuhvaća učenje jezika i književnosti nacionalne manjine, geografije, povijesti, glazbene i likovne umjetnosti.“ (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja NN 63/2008)

Osim ova tri modela provođenja nastave za učenike pripadnike nacionalnih manjina, postoji i oblik nastave u kojem se jezik nacionalne manjine uči kao jezik sredine, posebni oblici nastave kao što su ljetna škola, zimska škola i dopisno-konzultativna nastava, te posebni programi za uključivanje učenika romske populacije u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske.

3.3. Problemi u obrazovanju Roma u Hrvatskoj

Obrazovanje, prepoznato kao važna poluga socijalne mobilnosti, u teoriji bi trebalo doprinijeti poboljšanju položaja romske zajednice u Hrvatskoj općenito. Participacija u istom je od neizmjerne važnosti za svako dijete. Iako je hrvatski obrazovni sustav postigao određen standard obrazovanja kod ostalih manjinskih skupina, Romi se u obrazovnom sustavu nalaze u nezavidnom položaju.

Najveći problemi identificirani u području obveznog obrazovanja djece Roma su oni neredovitosti pohađanja same nastave, niske stope završnosti osnovnog obrazovanja, neadekvatnosti praćenja zastupljenosti romske djece unutar posebnih programa obrazovanja, neadekvatnost programiranja programa produženog boravka u školi, koja nose mnoge koristi romskoj djeci, i nedostatno financiranje istih, kao i nedostatak podrške obrazovnim djelatnicima koji rade s romskom djecom, te nedostatnost desegregacijskih mjera u obrazovanju. (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020.godine)

Stavljajući na stranu socio-gospodarski faktore koji negativno utječu na školski uspjeh romske djece i samo polaznje škole, stavljajući ih u daleko nepovoljniji položaj nego što je onaj prosječnog djeteta neke od drugih etničkih skupina u Republici Hrvatskoj, te fokusirajući se isključivo na pedagoške komponente, na primjeru se Roma u Međimurju dolazi do seta faktora koji negativno utječu na ishode školovanja romske djece:

- „nedovoljno poznavanje hrvatskog jezika (kao nastavnog jezika), budući da u Hrvatskoj nije organizirana nastava na romskom jeziku i pismu, kao ni sadržaji u vezi s posebnosti romske nacionalne manjine,
- slabije predznanje - romska djeca nisu brojnije uključena u vrtiće, a dio ni u predškolu, a obiteljsko okruženje nije dovoljna priprema za osnovnu školu,
- manje razvijene higijenske, zdravstvene, radne i kulturne navike,
- nedovoljni interes roditelja za uspjeh učenika u školi i slabija suradnja škola – obitelj,
- loši uvjeti učenika Roma za učenje,

- nedostatak adekvatnih udžbenika i nastavnih materijala na romskom jeziku i pismu (prvu romsku početnicu za romani chib izdao je Romski predškolski centar “Ceferino Jimenz Malla” u studenom 2000. godine),
- izostajanje iz nastavnog procesa učitelja Roma ili učitelja koji potpuno vladaju romskim jezikom i pismom,
- slabije prihvaćanje učenika Roma od sredine, ostalih učenika, sužene interakcijske i suradničke veze,
- spori proces formiranja i razvoja romskog nacionalnog identiteta, kao poticajnog elementa, kroz poznavanje, vrednovanje i međudnos romske i hrvatske kulture, tradicijskih i umjetničkih postignuća - interkulturalnog odgoja i obrazovanja.“ (Hrvatić, 2014:68)

Slab obuhvat romske djece predškolskim programima, te neadekvatnost programa koje obuhvaćena djeca pohađaju, utječe na njihov uspjeh u prvim razredima osnovne škole. Nepolaženje predškolskih programa, te posljedično neusvajanje higijenskih navika i nedostatna socijalizacija u vršnjačkoj skupini, rezultiraju prebacivanjem tih uloga predškolskog sustava na osnovne škole, koje često nemaju potrebne kapacitete za dodatni rad s romskom djecom.

Nedostatan odnos, to jest nemogućnost ostvarivanja odnosa partnerstva između škole i romske obitelji, dodatno se negativno odražava na uspjeh i položaj ove djece. Nedovoljan roditeljski interes za školovanje vlastitog djeteta, koje često vide kao rezultat zakonske prisile, te neostvarivanje partnerskog odnosa, što, u ovom slučaju, iziskuje dodatan trud od svih uključenih, negativno se odražava na dijete čijem je školskom uspjehu upravo to jedan od preduvjeta.

Činjenica da za romsku nacionalnu manjinu još uvijek nije realiziran niti jedan od prethodno navedenih obrazovnih modela za pripadnike manjinskih skupina, kao i to da ne postoje adekvatni udžbenici za isti (pa nastavu pohađaju na hrvatskom jeziku, kojim se, u nekim slučajevima ne koriste na adekvatnoj razini), te da gotovo pa i nema nastavnika Roma (u zadnje se vrijeme zapošljavaju romski pomagači), predstavljaju gotovo pa nepremostivu

prepreku za pojedinu romsku djecu, a samu ideju interkulturalnog obrazovanja nezamislivom.

Konačno, segregacija kojoj su romska djeca izložena, bilo da se radi o odbačenosti od strane vršnjaka zbog njihova porijekla, ekonomskog statusa, nedovoljno razvijenih higijenskih navika, te lošeg poznavanja kulturne prakse dominantne kulturne skupine, ili o činjenici da se romska djeca često drže jedna drugih, njihovo sudjelovanje u obrazovnom sustavu svode upravo na to – participaciju slučajnih prolaznika.

Autori Nacionalne strategije za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine navode kako je, nakon desetljeća provedbe Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma, u Hrvatskoj najveći napredak u poboljšanju položaja Roma ostvaren upravo u obrazovanju, to jest u uključenosti djece Roma u odgojno-obrazovni sustav, iako priznaju da "još uvijek je na svim razinama obrazovanja prisutno mnoštvo problema u praktičnoj provedbi kako nacionalne obrazovne politike, tako i mjera strateških dokumenata namijenjenih uključivanju romske nacionalne manjine u društvo. Obrazovna razina romske populacije vrlo je niska, a prosječan broj godina provedenih u obrazovnom sustavu znatno je niži u odnosu na većinsku populaciju." (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine)

Obrazovna je segregacija romske djece prepoznata u Republici Hrvatskoj, a njezino uklanjanje predstavlja jedan od ciljeva Nacionalne strategije za uključivanje Roma. Negativan učinak segregacije je vidljiv na tri razine koje su ključne za integraciju Roma u hrvatsko društvo, od kojih je negativan utjecaj najvidljiviji na kvalitetu obrazovanja koju dobivaju romska djeca. Pohađanje segregiranih škola, zbog niza faktora, u velikom broju slučajeva vodi kasnije nezaposlenosti ili poslovima s niskom razinom vještina, a kojima se tipično bave Romi u Hrvatskoj. Romska djeca koja pohađaju mješovite škole se suočavaju s problemima uključivanja u školski program i integriranja u sredinu. Ona u takozvanim „romskim razredima“ su obrazovana od strane osoblja koje radi u otežanim uvjetima rada, s ograničenim sredstvima i nedostatnim mogućnostima provedbe programa podrške, često potrebnih romskoj djeci tijekom osnovnog obrazovanja. Uz ograničene resurse, faktori kao što su neredovitost pohađanja nastave, nedostatak pažnje i koncentracije, nedostatak podrške

roditelja Roma obrazovanju vlastite djece, nastavnici su često suočeni s neuspjehom u ostvarivanju ciljeva, što često vodi snižavanju kriterija i nedostatnoj razini obrazovanosti, pa čak i pismenosti, romske djece već u petom razredu osnovne škole. Osim navedenoga, vršnjačka očekivanja u ovim razredima ne sadrže komponentu uspješnosti u školi, što je vrsta pozitivnog vršnjačkog utjecaja važnog za daljnje obrazovanje a, kada navedeno povežemo s niskim očekivanjima učitelja i roditelja, zaključujemo kako takva praksa često vodi odustajanju od daljnjeg školovanja (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020.godine)

Održavanje nastave na daljinu, kao posljedica pandemije koronavirusa SARS-CoV-2, otkrila je još jedan problem – onaj same dostupnosti takvog modela obrazovanja nekoj djeci. Tako, prema anketi Mreže podrške romskoj djeci-Hrvatska i Ministarstva znanosti i obrazovanja, koja je provedena dva tjedna nakon zatvaranja škola uslijed donošenja novih smjernica suzbijanja širenja pandemije, te početka nastave na daljinu, u 30% škola koje su odgovorile na anketu (njih 65), više od 30% romske djece nije sudjelovalo redovito u aktivnostima učenja na daljinu u razrednoj i predmetnoj nastavi. Razlozi ovome su raznoliki, a među njima se ističu neadekvatni uvjeti za uključivanje u ovaj model nastave, te nedostatak adekvatne roditeljske podrške pri učenju. Tako se u oba slučaja, razredne i predmetne nastave, kao razlozi ističu to što obitelj ne može dati podršku, te onaj da ne postoje adekvatni uvjeti za učenje u kućanstvu. Uz navedene, prisutni su i problemi koji se odnose na povezanost (odsutnost internet konekcije), onaj neposjedovanja računala i/ili tableta, te nedostupnost TV kanala putem kojih se izvodio dio osnovnoškolske nastave. (Djeca Romi koja su nastavom na daljinu ostala na obrazovnoj distanci, 2020)

3.4. Socijalna distanca prema učenicima Romima

Teorijska objašnjenja razvoja predrasuda kod djece najčešće se odnose na etničke predrasude (Maričić, 2009) , a ova se vrsta pristranosti najčešće i istražuje zbog toga što rezultira značajnim negativnim posljedicama na pripadnike manjina - žrtava predrasuda u društvenoj i obrazovnoj sferi, što često vodi potpunoj društvenoj i ekonomskoj marginalizaciji istih.

Istraživanja socijalne distance prema pripadnicima manjina u zemljama sa značajnom romskom manjinom redovito pokazuju kako je ona najveća upravo prema djeci romske pripadnosti.

Socijalna distanca prema Romima je manje izražena u dijelovima Republike Hrvatske u kojima su oni zastupljeniji u broju stanovnika i gdje ne predstavljaju recentne doseljenike, kao što je Međimurje, te u onima u kojima su bolje integrirani, kao što su Istra i Podravina, dok je veća u područjima u kojima su slabije integrirani u društvo i manje zastupljeni u ukupnoj masi stanovništva, to jest Dalmaciji, Slavoniji i Gradu Zagrebu (Hrvatić, 2004)

Služeći se modifikacijama Bogardusove klasične skale socijalne distance (Bogardus, 1925) , kako bi istu povezali sa školskim kontekstom i prilagodili ju uzorku, istraživači su na području Republike Hrvatske i susjednih zemalja proučavali stajališta učenika prema njihovim vršnjacima koji pripadaju manjinskim društvenim skupinama, a rezultati se u velikoj mjeri poklapaju s onim istraživača van Republike Hrvatske.

Tomašić Humer i Milić (Tomašić Humer i Milić , 2017) su na uzorku od 275 učenika sedmih razreda pet osnovnih škola u Virovitičko-podravskoj županiji istraživali socijalnu distancu prema romskoj djeci, pripadnicima najugroženije manjinske skupine u Republici Hrvatskoj, ali i drugim državama Centralne, Istočne i Jugoistočne Europe u kojima se nalaze u znatnom broju, te onu prema djeci pripadnicima njemačke nacionalne manjine, prema kojima istraživanja socijalne distance pokazuju niske razine iste. Ispitalo se 7 razina kontakata stupnjevanih od manjeg stupnja bliskosti prema većem., pri čemu je najmanju razinu bliskosti predstavljao kontakt ići u isti razred, a najveću razinu bliskosti pozvati učenika te nacionalnosti da prespava. Rezultati istraživanja pokazuju kako su učenici uključeni u isto pokazali daleko višu razinu socijalne distance prema romskoj djeci nego prema onoj

njemačke nacionalne manjine, a kao problem istraživači navode odsutnost prilika socijalnog kontakta s romskom djecom kao direktnim rezultatom njihove marginaliziranosti u obrazovanju i ranog napuštanja škole.

3.5. Strategija poboljšanja položaja Roma u obrazovanju na nacionalnoj razini

Kako bi se poboljšao položaj romske nacionalne manjine u hrvatskom društvu općenito, nadležna ministarstva su detektirala i analizirala probleme s kojima se hrvatski Romi suočavaju, te, sukladno otkrivenom, oformila strategiju poboljšanja njihova položaja.

Analize pokazuju blisku povezanost obrazovnih postignuća sa socijalnim ishodima. Primjećujemo povezanost između niskih obrazovnih postignuća i života u siromaštvu, socijalne isključenosti, zaposlenosti, zdravljem, te onu s očekivanim životnim vijekom. Vjerojatnost da će osobe, koje su završile samo osnovno obrazovanje, živjeti u siromaštvu ili socijalnoj isključenosti trostruko je veća nego za one sa završenim tercijarnim obrazovanjem. Zaposlenost mladih sa završenom razinom obrazovanja nižom od sekundarne je u 2016. godini iznosila 44%, dok je i u općoj populaciji nezaposlenost onih sa završenim osnovnim obrazovanjem tri puta viša od stope nezaposlenosti osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem. Također, dosta veći broj osoba sa završenim visokim obrazovanjem smatra vlastito zdravlje "dobrim ili vrlo dobrim", a razlika u očekivanom životnom vijeku može doseći i do 10 godina (Pregled obrazovanja i osposobljavanja za 2017. - Hrvatska, 2017)

Obrazovanje je, uz zapošljavanje i uključivanje u gospodarski život, zdravstvenu zaštitu, socijalnu skrb, prostorno uređenje, stanovanje i zaštitu okoliša, uključivanje u društveni i kulturni život, te statusna rješenja, suzbijanje diskriminacije i pomoć u ostvarivanju prava, navedeno kao jedno od prioriternih područja navedenih u Nacionalnoj strategiji za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, a koja predstavljaju širok spektar specifičnih pitanja povezanih s uključivanjem i poboljšanjem položaja romske nacionalne manjine u hrvatskom društvu (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Opći je cilj ove strategije, kako je to definirano u ovome dokumentu, "poboljšati pristup kvalitetnom obrazovanju uključujući obrazovanje i skrb pruženu u ranom djetinjstvu, ali i osnovnog, srednjeg i sveučilišnog obrazovanja s posebnim naglaskom na uklanjanja moguće segregacije u školama; spriječiti preuranjen prekid školovanja i osigurati lagan prijelaz iz škole do zaposlenja" (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Sedam je posebnih ciljeva istaknuto, a kojima se jasnije definira ono što se namjerava postići, te pokazatelji učinka, polazne vrijednosti i izvori podataka.

Prvi je posebni cilj "podići kvalitetu i učinkovitost obrazovanja djece pripadnika romske nacionalne manjine, te osigurati stjecanje potrebnih znanja i vještina koje će omogućiti osobni razvoj učenika, kao i završavanje osnovnog obrazovanja s ciljem nastavka školovanja te smanjenja razlike između obrazovnih postignuća djece pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosječnu razinu obrazovnih postignuća svih učenika u osnovnoškolskom obrazovanju u RH" (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012), a njime se namjerava, do 2015. godine, razviti sustav podrške odgojno obrazovnim ustanovama za razvoj programa i primjenu praksi kojima bi se osigurala primjerena pripremljenost za osnovno obrazovanje te stvorili uvjeti za socijalnu integraciju romske djece. Kao pokazatelji su učinka navedenoga posebnog cilja uzeti akti na razini Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (u vrijeme donošenja Strategije Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske), te akti Agencije za odgoj i obrazovanje (AZOO), dok bi se zaključci izvodili iz izvješća Agencije za odgoj i obrazovanje, nezavisne evaluacije provedbe ove Strategije, te evaluacije kvalitete obrazovanja dostupnog romskoj djeci provedene od strane Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

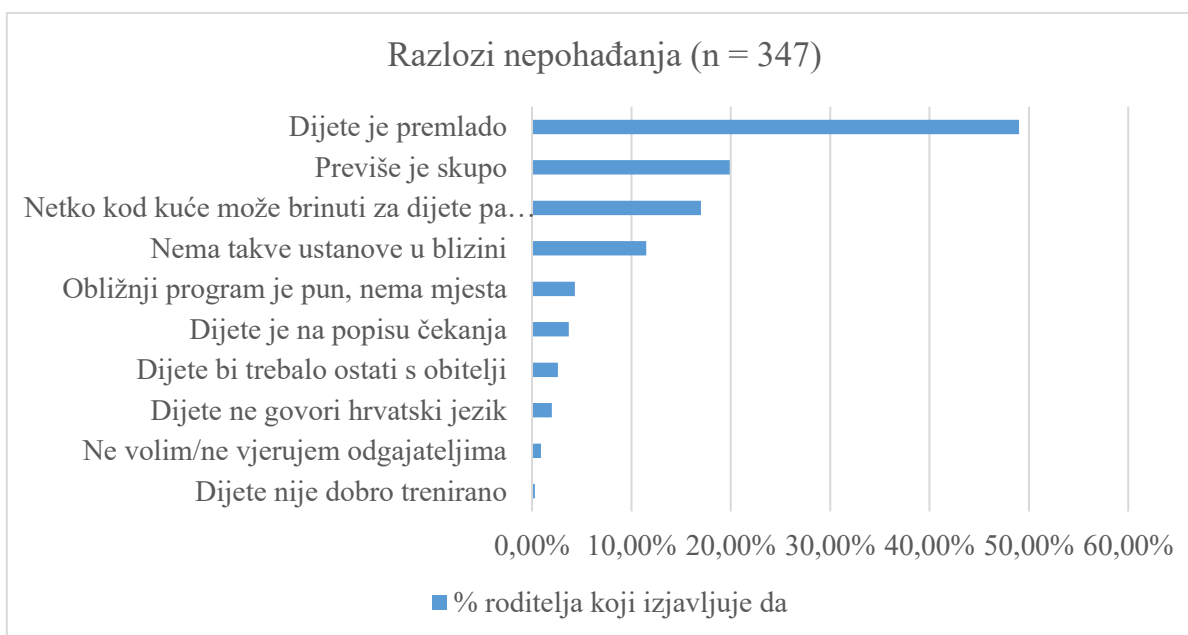
Drugi je posebni cilj istaknut u Strategiji "povećati obuhvat romske djece oba spola predškolskim odgojem i obrazovanjem te podići razinu kvalitete predškolskog odgoja i obrazovanja djece pripadnika romske nacionalne manjine kao dio cjeline ranog obrazovanja djeteta, koji pomaže smanjenju razlika u društvenom podrijetlu i sposobnostima učenja, i

nastoji što je moguće bolje zadovoljiti djetetove razvojne potrebe, te ga uvesti u svijet svjesnog učenja" (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012), kojim se namjerava uspostaviti mehanizme kojima bi se omogućila veća dostupnost predškolskog odgoja romskoj djeci, te time povećao broj upisane romske djece u predškolske programe, s preporukom od minimalno 2 godine predškole. Kao glavni su pokazatelji učinka istaknuti neto omjer upisa romske djece, to jest omjer djece upisane u predškolske programe prema ukupnoj populaciji te dobi, te stopa sudjelovanja djece ove manjinske skupine u integriranim programima predškolskog odgoja i obrazovanja, a za koji su polazne vrijednosti udijeli romske djece koja pohađaju predškolske programe u odnosu na ukupan broj romske djece te dobne skupine u 2012. godini. (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Stopa sudjelovanja u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju za opću populaciju u Republici Hrvatskoj među najnižima je Europskoj Uniji, to jest samo 73,8 %, dok je prosjek Europske Unije 94,8 %. (Pregled obrazovanja i osposobljavanja za 2017. - Hrvatska, 2017)

Potrebno je uzeti u obzir kako je Ministarstvo znanosti i obrazovanja, na temelju Nacionalne strategije za uključivanje Roma za razdoblje od 2013. do 2020. godine donijelo odluku o sufinanciranju roditeljskog udjela u cijeni programa predškolskog odgoja za djecu pripadnike romske nacionalne manjine, pa je samo pohađanje predškolskog odgoja i obrazovanja za Rome besplatno. (Obavijest o sufinanciranju roditeljskog udjela u cijeni predškolskog odgoja za djecu pripadnike romske nacionalne manjine u školskoj godini 2017./2018., 2017)

Grafikon 1 Razlozi nepohađanja predškolskog odgoja za djecu dobi 3 - 6 godina

Važnost je polaska predškolskih programa prepoznata i u sklopu raznih projekata poboljšanja položaja romske djece u obrazovanju, pa tako i onoga Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku, u suradnji s Udrugom romskog prijateljstva „Luna“ iz Belog Manastira, pod nazivom „Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji“. Navedeni je projekt primjer uspješne integracije romske djece u predškolski sustav. Prepoznajući važnost pravovremene socijalizacije djece i njihove pripreme za školu općenito, a kako bi što uspješnije započeli sa svojim osnovnoškolskim obrazovanjem, ovim je projektom u programe ranog i predškolskog odgoja uključeno dvadeset i šestero romske djece, dok prije početka istog lokalne predškolske ustanove nije pohađalo niti jedno (Mlinarević, Brust Nemet, 2015). Analiza je razloga nepolaska predškolskih programa od strane romske djece u Baranji detaljnije ušla u problematiku navedenog fenomena na lokalnoj razini. Tako se uzroci nepolaska ovih programa odnose na neosviještenost roditelja o važnosti samog predškolskog odgoja, nedostatka financijskih sredstava na lokalnoj razini (koji rezultiraju nemogućnošću kontinuiranog financiranja predškolskih ustanova), nedostatnih kapaciteta u samim predškolskim ustanovama, kao i neosviještenosti važnosti dugoročnog planiranja uključivanja romske zajednice na lokalnoj razini (Brust Nemet, Kostić, 2015)

Prema istraživanju Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, 2018), čak 69 % romske djece dobi od tri do šest godina ne pohađa niti jedan oblik predškolskih programa, to jest ni dječji vrtić ni predškolu. Sudeći po izjavama roditelja, razlozi nepohađanja predškolskih programa, neosvijestjenost roditelja i nepoznavanje zakona koji reguliraju pohađanje predškolskog odgoja, što upućuje na potrebu osvještavanja važnosti predškolskog odgoja kao ključne dimenzije u pripremi djece za osnovnoškolsko obrazovanje, te važnosti uloge predškolskog odgoja u integraciji djece općenito. Problematična je percepcija kako uključivanje djece u jedan od programa predškolskog odgoja i obrazovanja nije potrebno, a što je vidljivo iz mišljenja kako je dijete za to premlado, da se netko može brinuti o njemu kod kuće, da bi trebalo ostati s obitelji, te iskazima nepovjerenja prema odgojnim djelatnicima općenito.

Prema rezultatima istog istraživanja (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, 2018), 8 % djece nije uključeno u predškolski odgoj i obrazovanje zato što je, prema izjavama roditelja „obližnji program pun, nema mjesta“ (4,3% izjava roditelja) i zato što je „dijete na popisu čekanja“ (3,7% izjava roditelja), što je jasan pokazatelj neispunjavanja obveza iz Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, kojim se propisuje obaveza osiguravanja programa predškolskog odgoja jedinicama lokalne samouprave (Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19)

Treći je navedeni posebni cilj "izjednačiti obuhvaćenost osnovnoškolskim obrazovanjem pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosjek upisa osnovnoškolskog obrazovanja na razini RH (dosegnuti postotak obuhvaćenosti od 98%) te izjednačiti završnost osnovnoškolskog obrazovanja pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosjek završnosti osnovnoškolskog obrazovanja na razini RH (dosegnuti postotak završnosti od 95%)" (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012), a kojim se namjerava osigurati obuhvat osnovnim obrazovanjem svoj djeci romske nacionalne pripadnosti, te provoditi mjere usmjerene na smanjenje razlika u kvaliteti dostupnog obrazovanja. Kao pokazatelji učinka ostvarenosti ovoga cilja uzimaju se stopa obuhvata osnovnim obrazovanjem, stopa završnosti osnovnoškolskog obrazovanja, omjer

završetka školovanja romske djece, stopa odustajanja od obrazovanja, obrazovna postignuća, broj godina provedenih u osnovnoškolskom obrazovanju, te broj romske djece u redovnom ili prilagođenom programu u odnosu na broj sve djece u tim programima, dok se kao polazne vrijednosti uzimaju udio romske djece obuhvaćene osnovnim obrazovanjem u odnosu na ukupni broj romske djece školske dobi 2012. godine, te broj pripadnika romske nacionalne manjine sa završenim osnovnoškolskim obrazovanjem u odnosu na ukupan broj pripadnika te manjine starijih od 15 godina. (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Prema podacima anketnog istraživanja u sklopu Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, 2018), 95% romske djece dobne skupine od 7 do 14 godina pohađa osnovnu školu, čime je gotovo dosegnut postotak obuhvaćenosti opće populacije osnovnoškolskim obrazovanjem, a koji iznosi 98%. Unatoč ovom postignuću, ističe se potreba dodatnog rada na osiguravanju bolji obrazovnih postignuća ovih učenika, kao što su bolji školski uspjeh, veća stopa završavanja obveznog obrazovanja, te kvalitetniji odgojno-obrazovni ishodi. Kako bi se postiglo navedeno, od najveće je važnosti otkloniti probleme s kojima se susreću romska djeca u obrazovanju, kao što je nedovoljno poznavanje hrvatskog jezika, nedovoljna podrška (roditelja) pri učenju, loši materijalni uvjeti, nedostatak školske opreme, i drugi. Osim važnosti prethodne obrazovne "stepenice", predškolskog odgoja i obrazovanja, koji je, kao ključna dimenzija u pripremi djece za osnovnoškolsko obrazovanje, nužan preduvjet za pravovremeno otklanjanje problema kao što su nedovoljno poznavanje hrvatskog jezika, nedovoljne integracije, itd., potrebno je uzeti u obzir i druge, nedovoljno zastupljene mjere, kao što je angažiranje romskih pomagača i osiguravanja produženog boravka. Pokazatelji iz istraživanja nam govore o četvrtini učenika pripadnika romske nacionalne manjine koji su pohađali produženi boravak u školi, te četvrtini koja je imala romskog pomoćnika u nastavi. Unatoč činjenici da ove mjere uspješnima smatraju i roditelji i predstavnici relevantnih institucija te oni romske nacionalne manjine, koji su sudjelovali u ovome istraživanju, nedostatak financijskih sredstava je često najveća prepreka provedbi ovih i sličnih mjera.

Kako bi se ostvario navedeni cilj, potrebne su aktivna participacija i doprinos svih dionika u odgoju i obrazovanju romske djece. Tako, istraživanje u sklopu projekta „Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji“ pokazuje da za ostvarenje cilja poboljšanja položaja romske djece u osnovnoškolskom obrazovanju nije dovoljan napor jedne skupine ljudi ili onaj individualca, već svih uključenih u isto. Uloga je učitelja u individualnom i podržavajućem pristupu učenicima Romima, bilo kroz motiviranje i poticanje na rad, uključivanje u različite aktivnosti, te njegovanje odnosa s učenikovim roditeljima, ili kroz organizaciju dopunske nastave koja je često potrebna romskoj djeci kako bi uspješno savladala obrazovne zadaće., ali i stvaranje atmosfere prihvaćanja i dobrodošlice ovih učenika. Uloga je ravnatelja ona osiguravanja uvjeta za rad s romskim učenicima, osiguranje adekvatnog kadra za navedeno, priključivanje projektima poboljšanja položaja Roma u obrazovanju, njegovanja komunikacije i uključivanja roditelja Roma u život škole. Stručni suradnici ne bi trebali asistirati samo u rješavanju nastalih problema te šumova u komunikaciji s roditeljima, već bi trebali preuzeti i proaktivnu ulogu u obliku organizacije vlastitih radionica za učenike, roditelje i učitelje, kojima bi se trebala postići više razina komunikacije i kompetencija svih uključenih. Mišljenje je 61,9% učitelja da bi im koristilo aktivnije uključivanje roditelja Roma u život i rad škole, a uloga je roditelja u odgoju i obrazovanju vlastitog djeteta općenito općeprihvaćena kao centralna. Nadležne institucije i lokalna zajednica trebaju pružiti potporu u obliku dodatnog financiranja različitih projekata, radionica i programa s ciljem poboljšanja položaja ne samo romske djece u obrazovanju, već i romske zajednice u društvu općenito. Konačno, značajnu ulogu bi trebali imati roditelji drugih učenika, to jest zajednica općenito – ističe se poticanje tolerancije prema različitosti kod vlastite djece, koja bi trebala srušiti barijere između njih i romskih učenika, te pomoći u dokidanju segregacije romske djece u odgoju i obrazovanju (Mlinarević, Brust Nemet, 2015)

Uloga učitelja u cijelom procesu posebno je važna zato što oni neposredno rade s romskom djecom na dnevnoj bazi, često s nedostatnom podrškom škole u radu i komunikaciji s romskim obiteljima. Oni, u multikulturalnom okružju, kakvo je ono Baranje i Međimurja, ali i ostalih područja sa znatnom romskom populacijom, nije samo ona poznavateljica drugih, manjinskih kultura, a što se i samo po sebi smatra slabošću nastavnika koji rade s romskom

djecom, već ona suradnika – kreatora „novih odnosa prema stvarnom znanju i uspješnim interkulturalnim odnosima“ (Hrvatić, 2014)

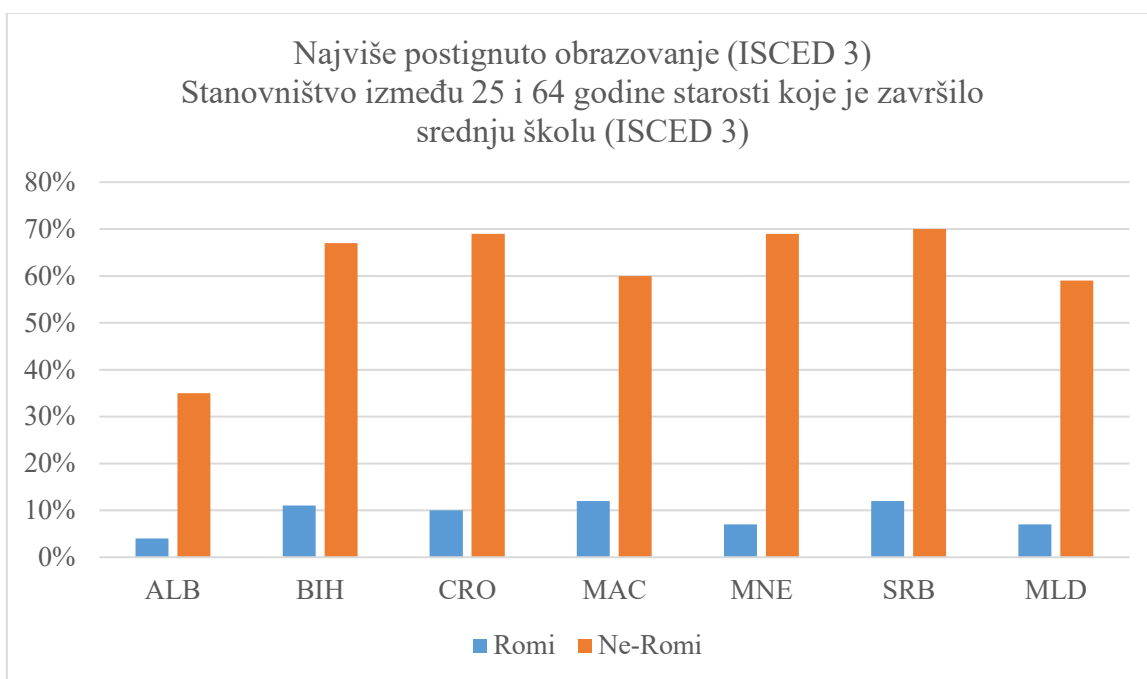
Četvrti je posebni cilj do kraja razdoblja predviđenog ovom Strategijom, to jest do 2020. godine, "ukinuti sve razredne odjele koje pohađaju samo učenici pripadnici romske nacionalne manjine" (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012), a koji bi trebao dovesti do donošenja pravilnika kojim se propisuju obveza i modaliteti za izradu i provedbu desegregacijskih planova i mjera u obrazovanju. Polazna je vrijednost broj samih razreda koje pohađaju samo romski učenici, što je ujedno, uz donesen pravilnik o prevenciji segregacije te modalitetima desegregacije, i pokazatelj ostvarenosti ovoga posebnog cilja. (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Podaci povezani s ovim ciljem pokazuju kako 20% djece romske nacionalne manjine pohađaju razredne odjele namijenjene isključivo pripadnicima romske nacionalne manjine. Ovo ukazuje na potrebu ostvarivanja znatnog napretka na navedenom području, to jest snažnije desegregacijske mjere potrebne za ostvarivanje navedenog cilja ukidanja svih razrednih odjela ovoga tipa (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, 2018)

Peti je posebni cilj "smanjiti razliku između prosječnog obuhvata i završnosti srednjeg i visokog obrazovanja pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosječni obuhvat i završnost srednjeg i visokog obrazovanja na razini RH u cilju izjednačavanja mogućnosti za stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja – Povećati broj pripadnika romske nacionalne manjine koji upisuju srednje obrazovanje i visoko obrazovanje do 2020. godine. Povećati broj pripadnik romske nacionalne manjine koji završavaju srednje obrazovanje do 2020. godine" (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012), a koji bi trebao dovesti do provođenja mjera usmjerenih poticanju učenika na nastavak školovanja, pružanju podrške svim dionicima u obrazovanju romske djece, nastavak stipendiranja, te osvještavanje pripadnika romske zajednice o važnosti obrazovanja. Neki su od pokazatelja učinaka stopa porasta pripadnika ove manjine u srednjem i visokom obrazovanju, broj korisnika različitih stipendija i potpora, stopa

odustajanja od srednjoškolskog obrazovanja i uzroci istog, obrazovna postignuća i broj godina provedenih u srednjoškolskom obrazovanju. Kao polazne su vrijednosti postavljene broj romskih učenika koji su upisali srednju školu i/ili sveučilišni studij u odnosu na broj romskih učenika koji su isto učinili 2012. godine, te broj romskih učenika koji su završili srednju školu u odnosu na onaj iz 2012. godine. (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Grafikon 2 Usporedba romske i ne-romske populacije po stupnju postignutog obrazovanja

Glavni su razlozi niske stope pohađanja srednjoškolskog obrazovanja kod romske populacije srednjoškolske dobi, kao i razlozi odustajanja od srednjoškolskog obrazovanja, oni financijske naravi, raniji loši obrazovni rezultati (uspjeh u osnovnoj školi je prediktor kasnijeg uspjeha u obrazovanju i životu općenito), te rani ulazak u brak ili rano roditeljstvo, s tim da su kod odustajanja od srednjoškolskog obrazovanja sklapanje braka i razlozi financijske naravi jednako zastupljeni. Navedeno upućuje na potrebu podizanja financijskih mogućnosti ove populacije, kao i osiguravanje veće podrške mladima koji su zasnovali

obitelji, posebice djevojkama, da ostanu u sustavu obrazovanja. (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, 2018)

Šesti je posebni cilj "smanjiti razliku između prosječnog obuhvata i završnosti visokog obrazovanja pripadnika romske nacionalne manjine u odnosu na prosječni obuhvat i završnost visokog obrazovanja na razini RH u cilju izjednačavanja mogućnosti za stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja – Do 2020. godine povećati broj pripadnika romske nacionalne manjine koji završavaju visoko obrazovanje te onih koji nastavljaju poslijediplomski studij" (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012), koji bi trebao dovesti do, kao što je slučaj kod prethodnog cilja, provođenja mjera usmjerenih poticanju romskih učenika srednjih škola i studenata na nastavak obrazovanja, pružanja podrške svim dionicima u procesu njihova obrazovanja, nastavka stipendiranja, te osvještavanja pripadnika romske zajednice o važnosti nastavka obrazovanja. Pokazatelji su učinka provedenih mjera stope porasta pripadnika ove manjine koji završavaju visoko obrazovanje i onih koji nastavljaju postdiplomski studij, broj korisnika različitih stipendija i potpora, broj godina provedenih u visokom obrazovanju, stopa odustajanja na ovoj razini obrazovanja te razlozi odustajanja. Polazne su vrijednosti za ovaj cilj brojevi pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili visoko obrazovanje i onih koji su nastavili poslijediplomski studij, te onih koji su upisali ove visine obrazovanja, u odnosu na pripadajuće brojeve iste populacije 2012. godine (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Budući da je stopa pripadnika romske manjine u nekom od oblika obrazovanja odraslih vrlo niska, a razina je dostignutog obrazovanja u ovoj populaciji na dosta nižoj razini od prosječne razine dostignutog obrazovanja u RH, kao sedmi je posebni cilj postavljeno "povećati obuhvat odraslih pripadnika romske nacionalne manjine programima opismenjavanja, obrazovanja i osposobljavanja kroz cijelo opće, strukovno, visoko i obrazovanje, s ciljem razvijanja individualnih potencijala i jačanja njihovih kapaciteta i kompetencija za postizanje veće konkurentnosti na tržištu rada i trajne zapošljivosti te povećanje njihove društvene uključenosti i aktivnog sudjelovanja u svim područjima suvremenog života" (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012) , dakle,

provoditi navedene mjere uključivanja u obrazovanje, usmjerene na pripadnike romske nacionalne manjine starije od 15 godina, a koje nisu završile pripadajući stupanj obrazovanja, te one koje se odnose na socioekonomsko uključivanje istih po završetku samoga obrazovanja, uz informiranje i osvještavanje pripadnika romske zajednice o važnosti samoga obrazovanja. Kao pokazatelji su se učinka ovoga cilja uzele stope obuhvata i stope porasta pripadnika romske nacionalne manjine uključenih u neki oblik obrazovanja odraslih, cjeloživotnog i strukovnog obrazovanja, te stope porasta onih koji nastavljaju nadogradnju vlastite školske spreme u skladu sa zahtjevima tržišta rada. Polazne su vrijednosti podaci o broju pripadnika romske nacionalne manjine koji su završili neki od programa obrazovanja za odrasle ili strukovnog obrazovanja u 2012. godini, te broj i vrsta pripadajućih programa u 2012. godini (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012)

Najveći se broj Roma ne školuje dodatno u odrasloj dobi, što ne predstavlja znatno odskakanje od hrvatskog prosjeka, koji je među najnižima u EU. U odrasloj dobi samo 4,2% Roma je završilo osnovnu školu, 1,9% srednju školu, dok ih je 4,5 % završilo neki program stručnog osposobljavanja. Tako programe stručnog osposobljavanja najčešće završavaju oni dobi od 26 do 40 godina, točnije njih 5,7 %, dok je u dobnoj skupini od 19 do 25 godina taj postotak 4.6%. Navedeni podaci, zbog općenito niske razine obrazovanja u romskoj populaciji, ukazuju na potrebu ostvarivanja ovoga posebnog cilja (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, 2018)

3.6. Projekt „Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji“

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku pokrenuo je, u suradnji s Udrugom romskog prijateljstva „Luna“ iz Belog Manastira, projekt pod nazivom „Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji“. Suradnici su pri ostvarivanju ovog projekta bili Agencija za odgoj i obrazovanje – Podružnica Osijek, Osnovna škola Dr. Franjo Tuđman Beli Manastir, te Dječji vrtić Cvrčak Beli Manastir, a provedbeno je tijelo Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih. Projekt „Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji“ se provodio od kolovoza 2013. godine do veljače 2015. godine na širem području Belog Manastira i Osijeka. Kao opći cilj navedenog projekta je navedeno promicanje jednakih mogućnosti u obrazovanju i integracija romske djece u obrazovni sustav Republike Hrvatske. Ostvarivanju je navedenoga pristupljeno kroz integraciju djece romske nacionalne manjine predškolske i školske dobi u kraće obrazovne programe i aktivnosti, te kroz izgradnju kompetencija obrazovnih djelatnika – odgojitelja, učitelja, ravnatelja, stručnih suradnika, te studenata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku za rad u višekulturnoj zajednici, u kakvoj se provodi odgoj i obrazovanje djece Roma. Dugoročni je cilj bio pozitivno utjecati na obrazovne ishode romske djece, stavljajući naglasak na njihovu socijalizaciju i integraciju već u ranom djetinjstvu, te stjecanje jezičnih kompetencija. Projekt je uključivao sve sudionike odgojno-obrazovnog procesa, to jest samu djecu, njihove roditelje, učitelje, stručne suradnike, stručne agencije i institucije. Ovakav je pristup viđen kao važan kod obrazovanja skupina u nepovoljnom položaju kao što je ona romske djece općenito, a uspostava i djelotvornost partnerstva viđeni su kao zalag uspjeha ovoga projekta. Sve su projektne aktivnosti osmišljene tako da uspostavljaju i njeguju suradničke odnose. Realiziranjem ovog projekta unaprijedilo se i osnovnoškolsko obrazovanje Roma, promovirao se kulturni identitet Roma, cjeloživotno su se obrazovali učitelji i odgojitelji, a studenti su osnažili svoje kompetencije za budući profesionalni rad kroz iskustveno učenje. (Mlinarević, Brust Nemet, Bushati, 2015).

Zaključci do kojih se došlo tijekom konferencije „Položaj Roma u odgoju i obrazovanju“ upućuju na potrebu sustavnih, kontinuiranih i primjerenih programa i projekata kojima bi se stvorio kvalitetan sustav obrazovanja romske djece, te na važnost uključivanja roditelja u

obrazovanje vlastite djece. Tako je zaključak da školu treba shvaćati kao interkulturalnu zajednicu, a učenike poučavati kako u takvoj zajednici funkcionirati; zalagati se za utemeljenje različitih modela odgoja i obrazovanja za Rome koji bi zamijenili postojeće nedostatne i specifičnostima romske zajednice neprilagodljive modele; ustrajati na osnaživanju interkulturalnih kompetencija odgojnih i obrazovnih djelatnika; informirati romske roditelja o pravima i pozitivnim mjerama za olakšanje participacije djece Roma u odgoju i obrazovanju; inzistirati na što većem obuhvatu romske djece u ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja; zalagati se za uvođenje bajaškog dijalekta romskog jezika, čiji su baranjski Romi primarni govornici, u osnovne i srednje škole; usustaviti daljnji rad na senzibilizaciji učitelja i njihovoj izobrazbi za rad s romskom djecom; intenziviranje uključenja Roma u udruge i ustanove koje će voditi k većem uključivanju romske djece u proces odgoja i obrazovanja; uključivanje što više djece Roma u poludnevni boravak u školi; vođenje trajne skrbi o obrazovanju Romkinja; poticanje uključivanja studenata, budućih odgojnih i obrazovnih djelatnika, u projekte i poticanje istih na volontiranje u zajednici kako bi razvili kompetencije za interkulturalni rad; poticati stipendiranje Roma i omogućavanje smještaja u učeničke domove; itd. (Mlinarević, Brust Nemet, Bushati, 2015)

4. Istraživanje

4.1. Problem i cilj istraživanja

Kako poboljšati položaj djece Roma u obrazovanju? Je li projektni pristup dostatan za ostvarivanje ovog cilja, ili su učinci istog kratkoročni i svode se na popravljjanje trenutnog stanja? Koja je uloga suradnje s roditeljima pri ostvarenju postavljenog cilja i kakve je uopće suradnja obrazovnih djelatnika s roditeljima Romima? Posjeduju li obrazovni djelatnici kompetencije potrebe za uspješan rad s romskom djecom i suradnju s njihovim roditeljima? Područje pedagogije kojemu ovo istraživanje pripada je interkulturalna pedagogija.

Predmet istraživanja, iako važan zbog gotovo permanentno lošeg položaja pripadnika jedne nacionalne manjine u odgojno-obrazovnom sustavu, samo je donekle istraživano, gotovo isključivo u analizama provedbe donesenih akata, s time da je položaj romske djece u odgoju i obrazovanju u Baranji, području s trećom po veličini romskom populacijom nakon Međimurske županije i Grada Zagreba, gotovo pa zanemaren. Vođeni ovime, možemo zaključiti kako je položaj romske djece u obrazovanju u Baranji sveden na statističke pokazatelje o njihovoj uključenosti u odgojno-obrazovni sustav, te na skroman broj povezanih članaka, koji nisu ulazili dublje u problematiku njihova položaja. Zbog navedenoga, ali i činjenice kako se radi o posebno ugroženoj skupini, čiji se položaj u obrazovanju, kao i onaj društveni, popravlja zanemarivim tempom, proizlazi potreba za dodatnim empirijskim istraživanjima.

4.1.1. Problem istraživanja

Problem ovog istraživanja je definirati uspješnost projektnog pristupa u poboljšanju položaja romske djece u obrazovanju, jesu li ostvareni rezultati održivi, te kolika je važnost suradnje s roditeljima i romskom zajednicom

4.1.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je doći do spoznaja koje će biti korisne za buduću praksu.

4.1.2.1. Spoznajni cilj

Spoznajni cilj ovoga istraživanja je utvrditi položaj djece Roma u obrazovnom sustavu na području Baranje kroz analizu iskaza sudionika jednog od projekata usmjerenog na tu populaciju.

4.1.2.2. Pragmatički cilj

Pragmatički cilj ovog istraživanja je osvijestiti položaj djece Roma u obrazovanju i uzroke takvog stanja, te ukazati na potrebu rješavanja niza problema koji sustavno priječe svaki napredak na tom području, kao i potaknuti na djelovanje, to jest usvajanje interkulturalnih kompetencija i vještina korisnih pri asistiranju ciljanoj skupini učenika.

4.2. Istraživačka pitanja

Povezujući teorijske postavke rada i empirijske spoznaje, u ovome će se radu odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Postoji li razlika u viđenju uspješnosti projekata kojima je cilj poboljšanje položaja romske djece između dionika ovog procesa (onih koji su dio odgojno-obrazovnog sustava, stručnjaka koji ulaze u sam prostor provođenja odgojno-obrazovnog rada, te same romske zajednice);
2. Može li se projektnim pristupom ostvariti dugotrajan učinak na položaj i akademska postignuća učenika;
3. Kakva je važnost uključivanja roditelja Roma i romske zajednice u projekte sa ciljem poboljšanja položaja djece Roma u obrazovanju?
4. Posjeduju li obrazovni djelatnici kompetencije potrebne za ostvarivanje napretka po ovome pitanju

4.3. Način provođenja istraživanja

Zbog malog je uzorka istraživanja korištena je kvalitativna metodologija. Razlog je korištenja ove metodologije i činjenica da ona pruža i mogućnost dublje analize, koja je posebno važna za istraživanje problema ovog istraživanja, te fleksibilnost pri samom prikupljanju podataka. Negativna strana ove metodologije, to jest nemogućnost generalizacije zaključaka, nije bila značajan faktor pri odabiru metodologije zbog specifičnosti problematike, koja bi onemogućila generalizaciju zaključaka. U više su dana ispitani sudionici projekta koji je poslužio kao temelj istraživanja na prostoru Osječko-baranjske županije, točnije u Osijeku i Belom Manastiru, mjestima gdje se provodila glavnina projekta "Unaprjeđenje položaja djece baranjskih Roma u odgoju i obrazovanju". Tako su ispitani ravnatelj škole, voditeljica projekta, predstavnik romske zajednice, te predstavnica akademske zajednice uključene u projekt. Intervjui su se odvijali individualno u prostorijama škole, fakulteta, te onom romske zajednice, u trajanju od 20-ak minuta po ispitaniku, a intervjui su snimani kako se ne bi prekidao tijekom misli ispitanika, a koji je važan za korišteni instrument. Sudjelovanje je u istraživanju bilo dobrovoljno, a intervju se sastojao od 4 otvorena pitanja izrađenih za potrebu istraživanja. Ispitanicima je zajamčena anonimnost, a odgovori su namijenjeni isključivo u svrhu istraživanja.

4.4. Uzorak

Istraživanje je provedeno jednoj osnovnoj školi, fakultetu i romskoj zajednici, na uzorku od 4 ispitanika (N=4), od čega je jedan ispitanik bio ravnatelj škole, jedan predstavnik romske zajednice, a dvoje predstavnici akademske zajednice. Svi ispitanici su bili aktivno uključeni u projekt koji je temelj istraživanju, što ih čini prikladnim kandidatima za istraživanje. Uzorak je neprobabilistički, namjerni, a ciljani su stručnjaci za koje je smatrano da mogu pružiti informacije od značenja za istraživanje. Veličina uzorka je određena različitim faktorima, od kojih su na istu najviše utjecali vremenski odmak od provođenja samog projekta, koji je doveo odlaska velikog dijela sudionika iz sustava, te epidemioloških prilika koje onemogućuju istraživanja unutar sustava odgoja i obrazovanja.

4.5. Postupci i instrumenti

Za potrebe istraživanja korišten je postupak intervjuiranja, a kao instrument je korišten polustrukturirani intervju. Intervju, kao takav služi kako bi se planski izazvali odgovori ispitanika i došlo do novih spoznaja. Polustrukturirani intervju omogućuje istraživaču bolje razumijevanje podataka prikupljenih intervjuiranjem te smisleno popunjavanje eventualnih praznina, dok mu je glavni nedostatak što u istraživanju može doći do previda u obliku ispuštanja nekih važnih tema (Cohen i sur., 2007)

4.6. Obrada podataka

Pri obradi je podataka dobivenih intervjuiranjem korištena kvalitativna metodologija i kvalitativna analiza, koja je interpretativna i odbija se u četiri faze – ona generiranja smislenih cjelina, faza klasifikacije, kategorizacije i rangiranja navedenih cjelina, faza strukturiranja priče kojom se opisuje sadržaj samih intervjuja, te, konačno, ona interpretacije podataka (Cohen i sur., 2007).

Kako bi analizirali podatke dobivene intervjuima, bilo je nužno transkribirati zvučne zapise samih intervjuja, a koji su priloženi kao prilog 1. Transkripcija je nužna radi stvaranje pregledne cjeline iz niza zvučnih zapisa, obliku bilježenja odgovora kojemu se pribjeglo kako bi se izbjeglo prekidanje tijeka misli ispitanika te da se ne bi narušila dinamika intervjuja općenito. Transkribirano se minimalno jezični uređivalo kako bi se izbjeglo iskrivljavanje prikupljenih podataka, a time i krivo tumačenje istih.

4.7. Analiza rezultata

4.7.1. Postoji li razlika u viđenju uspješnosti projekata kojima je cilj poboljšanje položaja romske djece između dionika ovog procesa

Prvo se pitanje odnosilo na viđenje uspješnosti projekta pod nazivom Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji. Ispitanici su, u načelu, suglasni i smatraju da je projekt uspješan. Svoje viđenje projekta kao uspješnog opravdavaju pokazateljima kao što su školski uspjeh djece uključene u projekt, integracija uključene djece, uspostavljanje suradnje s obiteljima djece Roma, ostvarivanjem nekih unaprijed zacrtanih ciljeva, itd. Tako jedna ispitanica navodi ostvareni školski uspjeh djece uključene u projekt i njihovu uključenost u različite aktivnosti iz kojih su prethodno bila isključena, što smatra važnim za daljnju integraciju ove djece. Uz to, druga ispitanica ističe i uspješno provedene edukacije odgojno-obrazovnih djelatnika, kompetencije koje su studenti stekli sudjelovanjem u projektu, te monografiju koja bi trebala biti od koristi akademskoj zajednici i studentima u njihovom budućem radu. Jedan ispitanik iznosi podatak o tome kako je od osmero učenika koji su trebali pasti razred tri mjeseca prije kraja školske godine, isti palo samo jedno. Ostvareno pripisuje individualnoj pomoći pri učenju koju su ti učenici dobili od asistenata – studenata, a koju im nastavnici jednostavno ne mogu pružiti. Ispitanici, doduše, postavljaju i pitanje dugoročne održivosti ostvarenog školskog uspjeha djece uključene u projekt.

4.7.2. Može li se projektnim pristupom ostvariti dugotrajan učinak na položaj i akademska postignuća učenika

Pitanje je adekvatnosti i dostatnosti samog projektnog pristupa za ostvarenje trajnog poboljšanja položaja djece Roma u obrazovanju postavljeno od strane samih ispitanika već u njihovom viđenju uspješnosti provedenog projekta. Iako smatraju sam projekt uspješnim, ispitanici se slažu kako je sam pristup nedostatan za ostvarivanje dugotrajnih rezultata. Jedna ispitanica izdvaja nedostatak kontinuiteta u radu s romskom djecom, kao i činjenicu da je odnos prema obrazovanju njihovih roditelja i romske zajednice općenito nije moguće promijeniti u svega osamnaest mjeseci. Drugi ispitanik ističe kako projektni pristup teško

može dovesti do promjene zato što dolazi do rupa u potpori romskoj djeci u trajanju od dvije do tri godine, sa čime se slaže i jedna od ispitanica. Ista ispitanica napominje i kako završetkom projekta prestaje i komunikacija između uključenih dionika, pa se postavlja pitanje provode li se uopće više ikakve aktivnosti na tragu onih u sklopu projekta. Ispitanik, koji je ujedno i predstavnik škole, navodi kako je romskoj djeci potrebna kontinuirana podrška kroz cijelo školovanje, na tragu one projektne, a koja je urodila rezultatima.

4.7.3. Kakva je važnost uključivanja roditelja Roma i romske zajednice u projekte sa ciljem poboljšanja položaja djece Roma u obrazovanju?

Svi ispitanici naglašavaju važnost uključenosti romskih obitelji u projektnom pristupu i smatraju nužnim uključivanje roditelja Roma u proces kao ravnopravnih sudionika. Jedna ispitanica izdvaja uključivanje cijele jedne skupine romske djece u predškolski sustav kao plod te suradnje, što bi trebalo voditi njihovom boljem uspjehu u daljnjem školovanju. Navodi se i rad s roditeljima sa ciljevima osvještavanja važnosti obrazovanja i poboljšanja njihovih kompetencija za pomoć vlastitoj djeci pri učenju. Ipak, kod ispitanika možemo čuti i određenu dozu skepse kada je riječ dugotrajnoj održivosti ostvarenoga, kao i preferencije prema pristupu kojim bi se osigurao kontinuiran rad s roditeljima Romima.

4.7.4. Posjeduju li obrazovni djelatnici kompetencije potrebne za ostvarivanje napretka po ovome pitanju

Važnost je interkulturalnih kompetencija prepoznata od svih ispitanika, kao i to da one postoje kod uključenih nastavnika i ostalih obrazovnih stručnjaka. Razlike se u izjavama ispitanika, doduše, pojavljuju kada je u pitanju razina tih kompetencija i kako ih dalje razvijati. Jedna ispitanica navodi kako bi se škola trebala više otvoriti prema romskoj zajednici, pa bi se razvoju interkulturalnih kompetencija pristupilo u školskom kontekstu, pretvarajući isti u svojevršno mjesto susretanja škole i romske zajednice. Druga ispitanica izražava zadovoljstvo učinjenim na radionicama, cilj kojih je bio nadgraditi kompetencije za interkulturalni rad nastavnika i prenijeti im neka saznanja akademske zajednice. Doduše,

ističu se i negativne strane takvog pristupa, pa tako ispitanik, ujedno i predstavnik škole u kojoj se provodio projekt, smatra kako su nepoznavanje načina života Roma i izbjegavanje ulaska u njihovu zajednicu nepremostiva prepreka u razvijanju interkulturalnih kompetencija potrebnih za rad s romskom djecom. Konačno, jedan ispitanik naglašava važnost uspostave komunikacije te probijanja barijera do kojih dolazi u komunikaciji škole i roditelja Roma te romske zajednice općenito.

4.8. Rasprava

Odvojiti je odgovore na prva dva pitanja, onoga o viđenju uspješnosti samoga projekta, te prikladnosti projektnog modela u nastojanjima da se poboljšaju obrazovni ishodi romske djece i njihova integracija u odgojno-obrazovni sustav, suštinski nije moguće. Svi intervjuirani vide projekt kao uspješan – ciljevi su ostvareni. Predstavnik romske zajednice govori o novom pristupu, onom koji uključuje djecu na prijelazu iz predškole u školu, njihove roditelje, nastavno osoblje i stručne suradnike, te akademsku zajednicu, a sam projekt smatra uspješnim. Intervjuirana iz akademske zajednice upravo navodi ostvarenje uvodnih ciljeva, obogaćivanje fonda literature na tom području, iskustvo i kompetencije koje su studenti dobili svojim volonterskim radom, djecu upisanu u vrtiće. Od druge intervjuirane također dolaze informacije o uspješno ostvarenim ciljevima, aktivnostima, uključenosti roditelja u projektne aktivnosti, uspjehu djece koja su bila uključena u projekt. Iste informacije dolaze i od ravnatelja. S druge strane, projektni pristup pokazuje jednu veliku slabost – to što se radi o projektu s određenim vremenskim trajanjem, koje svi intervjuirani smatraju prekratkim za ostvarivanje dugoročnih rezultata. Dakle, ostvaruje se trenutni rezultat – poboljšanje kratkoročnih ishoda kod romske djece, čija je dugoročna održivost upitna. Pitanje je mogu li se ishodi rada u dodatnoj nastavi održati kada projekt prestane i učenici izgube podršku u učenju? Može li se u ovom vremenskom periodu ostvariti dovoljan napredak u radu s roditeljima da nadoknade gubitak podrške od strane volontera s fakulteta? Još je jedna slabost ovog pristupa to što njegovim završetkom prestaje i redovita komunikacija između škole, romske zajednice, te akademske zajednice.

Ono što se iz odgovora na ova pitanja, kao i na ono o uključivanju roditelja i romske zajednice, je gotovo pa potpuna ovisnost o projektnom pristupu kao posljedici nedostatka financija za kontinuiranu podršku romskoj djeci u nastojanju da se poboljša njihov položaj u obrazovanju. Neovisno o tome je li riječ o neefikasnom upravljanju resursima, lošoj alokaciji istih, i/ili nedostatnim ulaganjima u obrazovanje općenito, rezultat je isti – nedovoljna potpora jednoj od najranjivijih društvenih skupina. Postavlja se pitanje koliko je projektni pristup svjestan odabir organizatora i sudionika istog, a koliko je riječ o jednom od rijetkih modela za koji je moguće ishoditi financiranje.

Pregledavajući projekte kojima se nastojalo intervenirati u obrazovni rad s romskom djecom, moguće je zaključiti kako se u navedenim intervencijama ne stavlja dovoljan naglasak na rad s roditeljima učenika, unatoč općeprihvaćenom viđenju roditelja kao važnih suradnika u procesima odgoja i obrazovanja djeteta. Ispitanici uistinu prepoznaju važnost uključivanja romske zajednice, te prepoznaju važnost obitelji u romskoj kulturi. Iz odgovora se može iščitati određena razina opreza kada je riječ o integracijskoj snazi ovakvih projekata i o uspješnosti uključivanja samih roditelja, ali i potencijalna rješenja, kao što su osposobljavanje roditelja Roma da budu kompetentni pomoćnici u učenju svoje djece, pa i katalizatori transformacije romske zajednice i njezine integracije u širu zajednicu. Odnos je roditelja prema obrazovanju faktor u kasnijem obrazovnom uspjehu njihove djece, pa se pristup u kojemu se radi s roditeljima Romima, umjesto fokusiranja isključivo na djecu – učenike i njihov trenutni školski uspjeh, što ističu ispitanici, nameće kao poželjan.

Optimizam unosi viđenje roditelja Roma i romskih obitelji kao aktivnih sudionika u odgojno-obrazovnom procesu, a ne ono ustaljeno – Roma kao drugotnih, onih koji su objekt intervencije i čija je povratna informacija gotovo pa nevažna. Razvijanje svijesti o važnosti uključivanja roditelja u odgojno-obrazovni proces njihove djece važan je prvi korak u ostvarenju trajnog poboljšanja položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju.

Samo interkulturalno obrazovanje, koje je osnova poboljšanja ishoda obrazovanja i obrazovne integracije romske djece općenito, zahtjeva i određeni set vještina. Ove vještine je potrebno razvijati kod nastavnika i drugih obrazovnih djelatnika već kroz njihovo obrazovanje, na što se često ne stavlja dovoljan naglasak, pa se te vještine moraju razvijati

naknadno. Kada su te vještine u pitanju, intervjuirani se slažu kako postoji neka osnovna razina istih, posebice kod nastavnika s većim iskustvom rada s romskom djecom, te da postoji otvorenost za nadogradnju tih vještina, ali ne i kojim modelom. Tako predstavnik romske zajednice ističe potrebu poboljšavanja same komunikacije, koja je uistinu uvjet za kulturnu razmjenu. Intervjuirane iz akademske zajednice smatraju kako postoji razina interkulturalnih kompetencija koje se trebaju razvijati, te otvorenost za usvajanje novih vještina i nadogradnju postojećih. Priliku za nadogradnju ne vide samo u radionicama, već i u direktnom kontaktu s romskom zajednicom, koji je ostvariv u kontekstu odgojno-obrazovne ustanove. Iz odgovora jednog od ispitanika moguće je iščitati kako je problem u suštinskom nerazumijevanju romske kulture, a što je rezultat potpune odvojenosti akademske zajednice i obrazovnih djelatnika od konteksta u kojem romska djeca odrastaju – naime, oni s Romima doticaj ili nemaju, a što se odnosi na akademsku zajednicu, ili im je isti ograničen na odgojno-obrazovne ustanove. Koliko takva dekontekstualizacija utječe na njihovu percepciju romske djece, uvjeta u kojima oni uče i žive, same romske zajednice, pa i vještina koje trebaju razviti za uspješan interkulturalni rad i ostvarivanje cilja poboljšanja položaja romske djece u obrazovanju kao takvih? Pitanje je interkulturalnih vještina i razvoja istih ono na koje se izbjegava jasan odgovor – svi se slažu kako su one u nekoj mjeri prisutne, ali činjenica da svi ističu kako im je potrebna nadgradnja, indicira određenu dozu nesigurnosti u to da se radi o ičemu više od nekih temeljnih vještina prilagođenih interkulturalnom radu i iskustva u radu s romskom djecom, a koje se tumači kao kompetentnost za isti. Stavljeno u kontekst, ovo znači da su nastavnici u školama prepušteni samima sebi, jedinu im podršku predstavljaju pedagozi i ravnatelji u ustanovama u kojima rade, a mogućnosti dizanja vlastitih kompetencija za interkulturalni rad svedene na jednodnevne, potpuno dekontekstualizirane radionice

5. Zaključak

Kako uspješno integrirati romsku populaciju u odgojni i obrazovni sustav Republike Hrvatske, te kako poboljšati obrazovna postignuća romske djece, pitanja su na koja hrvatski obrazovni sustav još uvijek nije pronašao odgovore. Sličnim se pitanjima bave i obrazovni sustavi drugih europskih zemalja sa zamjetnom romskom populacijom, što indicira da je nužno razviti novi pristup ostvarivanju navedenih ciljeva.

Obrazovna su postignuća usko povezana s kvalitetom života kasnije, te je primjetna povezanost između niskih obrazovnih postignuća i kasnijeg života u siromaštvu, isključenosti, mogućnosti zapošljavanja, zdravstvenih ishoda i životnog vijeka općenito. Ovo je posebno izraženo u romskoj populaciji, koja se našla u tzv. začaranom krugu niskih obrazovnih postignuća i loše kvalitete života. Upravo iz tog razloga se često pribjegava intervencijama u obrazovanje romske djece i mladih u obliku projekata.

Interkulturalno obrazovanje, kao model obrazovanja kojim se nastoje izbjeći asimilativni procesi kojima su Romi podvrgnuti u čitavoj Europi, pa tako i u Republici Hrvatskoj, zahtjeva određene vještine i sposobnosti obrazovnih djelatnika. Iako vještine potrebne za interkulturalni rad u određenoj mjeri postoje kod velikog broja obrazovnih djelatnika, posebice onih s prethodnim iskustvom, iste su često nedostatne i treba ih sustavno razvijati.

Projekti kao što su Unaprjeđenje položaja djece baranjskih Roma u odgoju i obrazovanju, kojim se nastojalo utjecati na obrazovna postignuća romske djece i razviti, načelno izgledaju kao potencijalno dobar model za osiguravanje uvjeta za bolje obrazovne ishode u obrazovanju ovih učenika.

Upravo je zato provedeno istraživanje koje ispituje percipiranu uspješnost samog projekta od strane sudionika u istom, a kako bi se istražile snage i slabosti ovoga modela te ispitala mogućnost korištenja takvog projektnog pristupa u budućnosti. Rezultati pokazuju određene snage takvog pristupa, kao što je poboljšanje ishoda putem pomoći u obliku dodatne nastave, kao i poboljšanje interkulturalnih kompetencija nastavnika kroz radionice i seminare, te ona uključivanja romske zajednice u projekt, koja time prestaje biti objekt intervencije. S druge strane, jasne su i slabosti, kao što su potreba za sustavnim radom s romskom djecom, nešto

što projektni pristup, koji je ograničen trajanjem, ne omogućuje; slabo poznavanje romske zajednice i njihove kulture, a koje bi trebalo biti preduvjet za uspješnu intervenciju u obrazovanje romske djece, te potrebu za većim uključivanjem roditelja kako bi ih se osnažilo i osposobilo da postanu asistenti vlastitoj djeci u njihovu daljnjem obrazovanju.

Iako, naravno, generalizacija nije moguća, istraživanje daje uvid u snage i slabosti ovakvog pristupa, što bi moglo biti od koristi u daljnjim intervencijama u odgoj i obrazovanje romske djece.

6. Literatura

- Bogardus, E. S. (1925.). A social distance scale. *Sociology and Social Research*, 17, str. 265-271
- Brust Nemet, M., Kostić, D. (2015). Povezanost tradicije romskih obitelji s uključivanjem u život i rad odgojno-obrazovnih ustanova. U: Mlinarević, V., Brust Nemet, M., Bushati, J. (ur.), *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u obrazovanju*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. str. 197 - 214
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama* (1992). Dostupno na: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/deklaracija_o_pravi_ma_osoba_koje_pripadaju_nacionalnim_ili_etnickim_manjinama.pdf (26.6.2019.)
- Djeca Romi koja su nastavom na daljinu ostala na obrazovnoj distanci* (2020). Dostupno na: <https://infogram.com/ukljucenost-ucenika-romske-nacionalne-manjine-u-nastavu-na-daljinu-1hmr6gvr157z6nl> (26.08.2020.)
- Dragun, M. (2000). Podrijetlo, mitologija i vjerovanja Roma. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 9(2-3 (46-47)), 317-333
- Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja NN 63/2008
- Đurđević, G. (2009). *Povijest i običaji autohtonih hrvatskih Roma - Lovara = Puranipe thaj adeturja čaćune hrvatskare Homengo - Lovari = History and customs of the autochthonous Croatian Roma*. Bjelovar: Centar savjetovanja, edukacije i kulture Roma.
- Đurić, R. (1987). *Seobe Roma : krugovi pakla i venac sreće*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Europska komisija (2017). Pregled obrazovanja i osposobljavanja za 2017. – Hrvatska. DOSTUPNO NA: <https://epale.ec.europa.eu/hr/node/46689> (26.6.2020.)

Hrvatić, N. (2005). *Obrazovanje Roma u Hrvatskoj: pretpostavka za bolju kvalitetu života?*. U: Štambuk, M. (ur.) *Kako žive hrvatski Romi/How do Croatian Roma live*. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Hrvatić, N. (1996). Romi u interkulturalnom okružju. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 5(5-6 (25-26)), 913-933

Hrvatić, N. (2000). Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 9(2-3): 251-267

Hrvatić, N. (2004.). Romi u Hrvatskoj: od migracija do interkulturalnih odnosa. *Migracijske i etničke teme*, 20(4), 367-385.

Hrvatić, N. (2014). *Novi put - Nevo drom - Nove kalja: Interkulturalni pristup odgoju i obrazovanju Roma u Hrvatskoj*. Zagreb – Pitomača: Odsjek za pedagogiju - Filozofski fakultet u Zagrebu i Općina Pitomača

Hrvatić, N., Ivančić, S. (2000). Povijesno – socijalna obilježja Roma u hrvatskoj. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 9(2-3 (46-47)), 251-266.

Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2017. godinu (2018). Dostupno na: <http://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/> (26.06.2019.)

Konvencija o pravima djeteta (1989). Dostupno na: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/ujedinjeni-narodi/konvencija-o-pravima-djeteta/> (26.06.2019.)

Kunac, S., Klasnić, K., Lalić, S. (2018). *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Zagreb: Centar za mirovne studije

Maričić, J. (2009). Teorije i istraživanja predrasuda u dječjoj dobi. *Psihologijske teme*, 18, 137-157.

Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966). Dostupno na: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/medjunarodni_pakt_o_gospodarskim_socijalnim_i_kulturnim%20pravima.pdf (26.06.2019.)

Mlinarević, V., Brust Nemet, M. (2015), Mogućnosti razvijanja kompetencija učitelja za rad s romskom djecom. U: Mlinarević, V., Brust Nemet, M., Bushati, J. (ur.), *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u obrazovanju*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. str. 117-139.

Mlinarević, V., Brust Nemet, M., Bushati, J. (Ur.). (2015. *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u obrazovanju*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20ukljucivanje%20Roma%20za%20razdoblje%20od%202013.%20-%202020.pdf>

Obavijest o sufinanciranju roditeljskog udjela u cijeni predškolskog odgoja za djecu pripadnike romske nacionalne manjine u školskoj godini 2017./2018. Dostupno na: <http://mzo.gov.hr/vijesti/obavijest-o-sufinanciranju-roditeljskog-udjela-u-cijeni-predskolskog-odgoja-za-djecu-pripadnike-romske-nacionalne-manjine-u-pedagoskoj-godini-2019-2020/3172> (26.06.2019.)

Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948). Dostupno na: http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/081210_deklaracija_ljudska_prava.pdf (26.06.2019.)

Pokos, N. (2005). Demografska analiza Roma na temelju statističkih podataka. U: Štambuk, M. (ur.) *Kako žive hrvatski Romi/How do Croatian Roma live*. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 35-52.

Štambuk, M. (2000). Romi u društvenom prostoru Hrvatske. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 9(2-3 (46-47)), 197-210.

Štambuk, M. (2005). Obilježja romskih obitelji – kućanstava. U: Štambuk, M. (ur.) *Kako žive hrvatski Romi/How do Croatian Roma live*. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 91-109

Tomašić Humer, J., Milić, M. (2016). Socijalna distanca prema vršnjacima različitih etničkih grupa – utjecaj percipiranih razrednih normi i ostvarenog kontakta. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 158(1-2), 69-83.

Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11, 93/11

Vojak, D. (2005). Bilješke iz povijesti Roma u Slavoniji, 1850.-1941. *Scrinia Slavonica* : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, 5(1), 432-461

Vojak, D., Kovačev, N. (2018). Romi u hrvatskim zemljama u 14. i 15. stoljeću. *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci*, 19(1), 47-54

Vujić, P. (2010). Dubrovačko (ne)prihvatanje stranaca. *Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, 3(3), 19-38.

Zakon o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina NN 51/00, 56/00

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19

Prilozi

Prilog 1 – Transkript intervjua

1. Kako ocjenjujete sveukupnu uspješnost projekta „Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji“?

„Ovako, projekt RO-ufos-luna-MI. Kada je završio, imala sam osjećaj, pa i sada imam osjećaj da je vrlo uspješan. Prvo, zbog djece što su se socijalizirala, integrirala, znači, što više to nije bila ni integracija, već inkluzija; što su, zajedno s drugom djecom, bili na različitim izvannastavnim aktivnostima, što su bili na različitim aktivnostima u zajednici, ali i izvan nje: znači, što su pripremili i odradili zajedno s glumcima predstavu, koja je predstavljena na međunarodnoj smotri amaterskih kazališta. Hoću reći, htjeli smo da ta djeca na neki način budu prepoznatljiva po specifičnim talentima koje oni imaju, a zaista ih i imaju. Ono što bih još rekla da je dobro je što su se roditelji, na neki način, ali ne i svi, uključivali u različite aktivnosti, sudjelovali na različitim radionicama, aktivno participirali u obrazovanju vlastite djece. Međutim, ono što je loše je što su uvijek tražili određenu financijsku pomoć, što još nisu osvijestili važnost obrazovanja i to što je obrazovanje jedan putokaz, jedan put prema boljitku općenito njihove osjetljive skupine.“

„Osim toga, kroz nedavni razgovor s ravnateljem, zaključila sam kako su ta djeca zaista poboljšala uspjeh, a taj uspjeh nije padao poslije. Znači, ovdje sada govorimo o dolascima, o pomoći u učenju i pisanju domaće zadaće. Ali, ima jedan drugi problem, a to uvijek čujete i kada ne želite. Dvoje djece, blizanci. Moja inicijativa je bila njihovoj majci da završi osnovnu školu, zato što mi nismo radili samo s djecom, već i s njihovim roditeljima. Mislim da bi jedna dobit, jedan benefit tog projekta bio da bar majke ili očevi, koji nemaju završenu osnovnu školu, završe isto, pa da tako mogu pomoći svojoj djeci i zajednici jer, kao što znamo, tamo i dan danas ima nekih projekata na kojima oni rade na nekim javnim radovima i slično, pa bi se možda zaposlila ta majka, koja nije ništa radila. Međutim, tri mjeseca nakon što je prošao projekt, čujem majka je opet trudna i odustala je od školovanja“ (Voditeljica projekta)

„Gledajte, projekt je itekako dobro uspio, polučio je određene rezultate, ona djeca koja su sudjelovala i redovito dolazila, ta su djeca rezultate i postigla. Normalno da, u nekom kratkom vremenu se ne može postići previše. Mislim, te dvije godine nisu kratko vrijeme, ali kada bi se ostvario kontinuitet od prvog razreda do osmog razreda, onda bi se ostvario pravi napredak u vezi svega toga.“

„S tom djecom apsolutno nema tko raditi, pa je pomoć pri učenju bila od velike koristi zato što im kod kuće nema tko pokazati. Mislim da se dobilo jako puno i meni je žao što projekt nije mogao ići dalje, znači da dolaze pomoćnici, da pomažu kod učenja, kod boravka te djece, ali tu se itekako vidi taj jedan napredak. Mi smo sada organizirali rad s njima na drugi jedan način, znači s domom smo potpisali jedan ugovor gdje socijalni radnici dolaze u školu pomoći, gdje se pokazuje velik uspjeh u radu s tom djecom. Dakle, nama je osmero djece trebalo pasti razred, od kojih je samo jedno palo godinu. To je velik uspjeh u vrlo kratkom vremenu, mi smo to prošle godine radili samo tri mjeseca. Tu se vidi kako jedna takva pomoć, od strane stručnog radnika, itekako polučuje željene rezultate. Učiteljica u određenim trenucima ne može stići s takvom djecom dodatno raditi. Ona dodatno radi sat vremena, ali to je premalo zato što s takvom djecom treba raditi svaki dan kako bi se postigli određeni rezultati i potreban je kontinuitet, razviti kod njih naviku redovitog učenja, redovitog polaznja nastave, higijenske navike koje su često nedovoljno razvijene“

„Sposobna su kao i sva ostala djeca, brzo uče, dosta su snalažljiva, ali s njima treba biti uporan jer njih, kada kod nas dođu sa šest godina, treba poučiti mnogim stvarima, od najjednostavnijih do onih složenijih kao što su kako uopće učiti..“ (Predstavnik škole)

„Ja sam iskreno vrlo zadovoljan zato što su u projekt bila uključena ne samo djeca predškolskog i školskog uzrasta, već i njihovi roditelji, ali i stručno osoblje škole. Često je romska zajednica zanemarena kada se provode ovakvi projekti, a suradnja s njom je jedini način da se trajno pomogne romskoj djeci. Djeca su ostvarila uspjeh u školi, ostvarena je ta suradnja s roditeljima, sudjelovali su na radionicama.“ (Predstavnik romske zajednice)

„Mislim da je uspješan zato što smo uspjeli realizirati sve one uvodne ciljeve koje smo imali, uspjeli smo realizirati sve aktivnosti. Jedino što me žalosti je što nemam povratnu informaciju je li se nastavilo u tom smislu – obično, kada projekt završi, sve prestaje, sve aktivnosti prestaju. I sada, recimo, nemam povratnu informaciju jesu li ta djeca, koja su tada upisana u, primjerice, dječji vrtić, što smo mi smatrali možda i najvećim uspjehom – da je, ne sjećam se, recimo tridesetero djece romske nacionalne manjine upisano u dječji vrtić – sada ne znam jesu li oni nastavili. Mi smo to sve pratili tijekom projekta, ali mislim da je u svim projektima jednak problem što ne znamo nastavi li se, iako bi se moglo, financiranjem iz nekih drugih projekata“

„Naši studenti su dobili puno time. Stjecali su neke dodatne kompetencije kada su pružali pomoć u učenju i pisanju domaćih zadaća. Isto tako, i učitelji su i odgojitelji imali priliku sudjelovati na seminarima, na konferenciji, izašla je i monografija koja je mnogo značila sudionicima kako za akademsko napredovanje, tako i kao ostavština studentima, koji ju citiraju, a kojom se obogatio fond literature iz tog područja“ (Predstavnicu akademske zajednice)

2. Može li se projektnim pristupom ostvariti dugotrajan učinak na položaj i akademska postignuća učenika Roma?

„To i je najveći problem. To što taj projekt, kao i mnogi drugi projekti, traje 18 mjeseci i možda nešto malo duže i nakon toga ništa. I onda se opet, nakon toga, vraćamo unatrag. Radi se o dva koraka naprijed, jedan korak unatrag. Jedan od slučajeva, kolega koji je vodio udrugu, jedno je vrijeme radio u školi, kada je trebao dobiti za stalno, bilo je poteškoća. Istodobno, Romi kada se vrate u svoje naselje, djeca koja žele učiti i koja rade, koja mogu biti primjer drugima, moraju se ponašati u skladu s njihovim pravilima, moraju se uklopiti u to okruženje. Možda bi neki dugoročan program, možda na 5 godina, ili na 3 godine doprinijeli da se u pojedinim dijelovima Hrvatske, gdje znamo da ima više Roma da rade zajedno i lokalna zajednica i sveučilište, škole i dječji vrtići, socijalne službe, volonterske udruge, crveni križ, i tako dalje.“ (Voditeljica projekta)

„Da je projekt odmah krenuo, to bi bilo idealno, ali se nadamo kako bi bilo idealno da bude još projekata od kojih bi, kako se vidi na primjeru ovoga provedenog, bilo dosta koristi. Budući da se oslanjamo na projekte, ne možemo ostvariti nikakav kontinuitet – kada jedan završi, čeka se po dvije tri godine za drugi, a u tom razdoblju su romski učenici praktički prepušteni samima sebi. Učenicima, koji su napokon ušli u neku rutinu učenja, nestaje podrška koju su dobivali da uspiju, da ne padnu razred, da ne izgube motivaciju za nastavak školovanja, koje je jedini izlaz iz tog začaranog kruga“ (Predstavnik romske zajednice)

„Mislim da nikako nisu dovoljni projekt zbog nedostatka kontinuiteta, zato što bi to zahtijevalo da projekti cijelo vrijeme teku jedan iza drugoga. Vi imate projekt koji je završio 2015. godine i nakon njega se možda više ništa ne događa u toj školi i ne zna se je li taj projekt uspio promijeniti cijelu tu kulturu i to ozračje. Ako nema nekih osoba koje potiču neke, barem slične aktivnosti koje su se događale u tom projektu, onda je promjena, ako se takvom može nazvati – privremena.“ (Predstavnica akademske zajednice)

3. Kakva je važnost uključivanja roditelja Roma i romske zajednice u projekte sa ciljem poboljšanja položaja djece Roma u obrazovanju?

„To je izvrstan model, međutim, kada je završio nismo više imali utjecaja na to, nismo mogli slati studente kako bi volontirali i nastavili s radom. Možda smo trebali, ali kada ne možete to poduprijeti niti financijski, to pada u vodu. Međutim, učinili smo puno dobra upisujući u dječji vrtić Beli Manastir jednu novu grupu od dvadesetero djece koja inače ne bi pohađala, Ipak smo na neki način motivirali i angažirali roditelje i lokalnu zajednicu da se otvori još jedna skupina. U tom smislu će se ta djeca bolje pripremiti za školu zato što loše znaju hrvatski jezik, time imaju loš put već u startu. Osim toga, nemaju razvijene radne navike, nemaju mjesto za učenje, loše higijenske navike zbog kojih se teško socijaliziraju. Zato smo na tome s roditeljima radili. U sklopu tog projekta nismo mogli kupovati radne stolove, računala, knjige, torbe i slično, već samo opremu koja je bila potrebna za aktivnosti i programe unutar vrtića i škole, te za neke izvannastavne aktivnosti. Kada bi netko brinuo

samo o tome u školi ... mnogi Romi koji su završavali u posebnim razredima uopće tamo nisu trebali biti, to nisu djeca slabijih intelektualnih sposobnosti, već su to, nažalost, odgojno zapuštena djeca, a roditelji sami ne znaju i nemaju nikoga tko bi ih povezo i pomogao im ... djeca trebaju nadoknaditi sve to kako bi uspjehom mogla biti zadovoljna kasnije te uspjeti kasnije u srednjoj školi ili na fakultetu“ (Voditeljica projekta)

„Apsolutno, prva stvar, roditelji moraju biti uključeni, po moj još i više zato što od njih kreće sve. Postoje specifičnosti romske zajednice i nekome tko nije bio u jednoj je teško razumjeti i prihvatiti kako neke stvari funkcioniraju. Tamo vam djeca od 2.3.4 godine provode vrijeme od 10, 12, 15 godina i u tom obliku socijalizacije ništa dobrog ne nauče, što je jedna od loših strana te romske zajednice. Kada vam dijete u prvom razredu ne želi ići u školu ako ne dobije cigaretu od roditelja. Druga stvar je higijena zato što nema previše Roma koji drže do svoje higijene

Kada bi vidjeli takve uvjete i onda vam dođe takvo dijete u školu, koje nije dobilo možda čitav dan obrok, već kada dolazi u školu dobiva obrok. Takvo dijete je onda stavljeno sa strane (segregirano) za nešto što nije njegova krivica. Zato trebamo krenuti od roditelja. Roditelje prvo preodgojiti, što nije jednostavan posao

Dolazi do jedne izoliranosti, pa čak i do mržnje, pa druga djeca i roditelji od kuće stvaraju ružnu atmosferu prema toj djeci

Žele raditi, samo im se treba pokazati i to omogućiti. Treba dodatni rad s njima, svaki dan najmanje 2 do 3 sata da su u poticajnom okruženju s drugom djecom“ (Predstavnik škole)

„Njihovi uvjeti života i način života su specifični. Mi pokušavamo kroz različite radionice ali svaka generacija nosi nešto svoje, tako da nažalost Romi nisu na onome što bi rekli da je minimum nekog normalnog života. Teško je očekivati da će doći do značajne promjene u kratkom periodu tako da treba kontinuirano raditi u njihovim domovima, predškolskim ustanovama, te pratiti ih tijekom cijelog školovanja“ (Predstavnik romske zajednice)

„Jedino na taj način, ako su svi dionici uključeni, možemo polučiti neke promjene. Mislim da nije ni bez veze naš projekt proglašen jednim od najboljih 5 te godine. Mislim da je baš po tome bio specifičan što je uključio sve jer čim jedna strana ne sudjeluje, neće biti ni takvog uspjeha

---- što sam čula da se u nekim drugim projektima realiziralo da upravo ti Romi, koji su osnaženi, budu pomagači drugim Romima; zato što ipak još jesu malo zatvoreni, pogotovo ako se nalaze u nekim zatvorenim sredinama u kojima žive. Pa eto, to su bila neka iskustva na kraju projekta koje smo čuli od Roma da bi možda bilo bolje da osnažimo njih kako bi oni osnažili drugi

Mi gledamo iz svoje perspektive i imamo možda neke druge vrijednosti koje su nam važnije nego njima, kao što smo, na primjer, čuli da je njima sreća najvažnija, što ne znači da su naša i njihova definicija sreće jednake. Mislim da oni trebaju držati do svoje kulture i do svojih vrijednosti. Ali, opet, trebalo bi ih se više uključiti u rad, pokazati im benefite obrazovanja“ (Predstavnicu akademske zajednice)

4. Posjeduju li obrazovni djelatnici kompetencije potrebne za ostvarivanje napretka po ovome pitanju?

„Rekla bih da većinu kompetencija imaju, ali još uvijek sam za to da se u školama više baviti građanskim odgojem u školi, neformalnim aktivnostima kao druženjem i obilježavanjem više određenih dana ili kulture, pa onda i kulture roma jer to uvijek bude izvrstan, prekrasan događaj. Svatko želi i osjeća se dobro kada može prikazati, svoju kulturu, način života i slično, a onda ono, što je promišljao ravnatelj, promišljao je o tome da uvede učenje romskog jezika kao izborni predmet

Treba raditi na kompetencijama. Vjerujem da, kada se zaposle naši učitelji i odgojitelji, oni mogu osnažiti i dobiti niz kompetencija kroz projekte najviše“ (Voditeljica projekta)

„Učitelji, pa fakultet, sve to, imaju određene kompetencije, ali mislim da bi svaki učitelj trebao proći kroz romsko naselje, raditi s njima neko vrijeme kako bi vidio u kakvim uvjetima žive, kako bi shvatili način na koji razmišljaju, koje su njihove vrijednosti i općenito način življenja. Nažalost, naši razrednici izbjegavaju ulazak u romsku zajednicu, pa i profesori s fakulteta, mislim da nitko nikada nije bio u romskom naselju i iskusio njihov način života“ (Predstavnik škole)

„Smatram da posjeduju potrebne kompetencije, ali uvijek je potrebno tražiti nešto novo. Naravno da Romi jesu specifični zbog svog načina života, ali smatram da, na primjer, tu nema jezičnih barijera zato što Romi u Baranji ne govore toliko romski kao oni u Međimurju, ali je njihova razina hrvatskog loša pa bi možda tu bilo dobro provesti neke edukacije, na kojima bi učitelji mogli biti pripremljeni na rad s romskom djecom“ (Predstavnik romske zajednice)

„U svakom su slučaju kompetentniji oni koji imaju duže iskustvo. Tako, recimo, u ovom slučaju, u osnovnoj školi u Belom Manastiru, učitelji imaju iskustvo koje su stekli nizom godina, pa je lakše dograditi neke interkulturalne kompetencije, što i oni potvrđuju kada kažu kako su iz svakog predavanja čuli nešto novo. Nikada nisu rekli mi smo zasićeni, sada sve znamo, ne morate više dolaziti. Ali, neki drugi učitelji, u sredinama gdje su rijetkost pripadnici nacionalnih manjina, možda uopće nisu pripremljeni na mogućnost takvog rada te da bi s njima možda još i više trebalo raditi“ (Predstavnica akademske zajednice)